

**ENGELLİ BİREYLERİN HAYVANCILIK
FAALİYETLERİNE KATILIMLARININ
ARAŞTIRILMASI**

Muhammet ÖZDEMİR

**Yüksek Lisans Tezi
Zootečni Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Memiş ÖZDEMİR
2022**

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ZOOTEKNİ ANA BİLİM DALI

**ENGELLİ BİREYLERİN HAYVANCILIK FAALİYETLERİNE KATILIMLARININ
ARAŞTIRILMASI**

(Investigation of the Participation of the Disabled People to the Livestock Activities)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet ÖZDEMİR

Danışman: Prof. Dr. Memiş ÖZDEMİR

Erzurum
Ocak, 2022

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Muhammet ÖZDEMİR tarafından hazırlanan “**Engelli Bireylerin Hayvancılık Faaliyetlerine Katılımlarının Araştırılması**” başlıklı çalışması 28/01/2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Zootekni** Ana Bilim Dalı, **Biyometri ve Genetik** Bilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Doç.Dr. Sinan KOPUZLU (Atatürk Üniversitesi)	Aslı ıslak imzalıdır
Danışman:	Prof.Dr. Memiş ÖZDEMİR (Atatürk Üniversitesi)	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç.Dr. Selçuk ÖZYÜREK (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)	Aslı ıslak imzalıdır

Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Saltuk Buğrahan CEYHUN

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

Bu çalışma BAP projeleri kapsamında desteklenmiştir.

Proje No: FYL-2021-9109

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU

Yüksek Lisans Tezi olarak *Prof.Dr. Memiş ÖZDEMİR* danışmanlığında sunulan “**Engelli Bireylerin Hayvancılık Faaliyetlerine Katılımlarının Araştırılması**” başlıklı çalışmanın tarafımızdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını, yararlanılan eserlerin kaynakçada gösterildiğini, Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından belirlenmiş olan Turnitin Programı benzerlik oranlarının aşılmadığını ve aşağıdaki oranlarda olduğunu beyan ederiz.

Tez Bölümleri	Tezin Benzerlik Oranı (%)	Maksimum Oran (%)
Giriş	26	30
Kuramsal Temeller	25	30
Materyal ve Yöntem	3	35
Bulgular ve Tartışma	3	20
Sonuç	16	20
Tezin Geneli	7	25

Not: Yedi kelimeye kadar benzerlikler ile Başlık, Kaynakça, İçindekiler, Teşekkür, Dizin ve Ekler kısımları tarama dışı bırakılabilir. Yukarıdaki azami benzerlik oranları yanında tek bir kaynaktan olan benzerlik oranlarının %5’den büyük olmaması gerekir.

Beyan edilen bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ve beyan ederiz.

Tez Yazarı (Öğrenci)	Tez Danışmanı
Muhammet ÖZDEMİR	Prof.Dr. Memiş ÖZDEMİR
28.1.2022	28.1.2022
İmza: ASLI ISLAK İMZALIDIR	İmza: ASLI ISLAK İMZALIDIR

* Tez ile ilgili YÖKTEZ’de yayınlamasına ilişkin bir engelleme var ise aşağıdaki alanı doldurunuz.

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tüm insanlar hakları bakımından eşittir. Her birey gibi engelli bireyler de eğitim-öğretim, mesleki eğitim görme ve istihdam edilme noktasında eşittirler. Engelli bireylere yönelik toplumsal algımız onların yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Engelli bireylerin toplumsal hayata katılmaları, üreten birer birey olarak kendilerine ve yaşadıkları topluma katkı sunmaları, gerekli şartlar sağlanırsa elbette mümkün olacaktır. Özel eğitim öğretmeni olarak birebir içinde bulunduğum bu alanla ilgili çözüm üretmeye yönelik çaba, beni bu araştırmayı yapmaya sevk etmiştir. Bu araştırma ile engelli bireylerin mesleki eğitimi ve istihdamlarına yönelik, bu sürecin doğal paydaşları olan, öğretmen, işletme sahipleri, engelli birey ve engelli bireylerin yakınlarının (anne, baba, kardeş) görüş ve önerileri incelenmiştir. Sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğu bu konunun literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

Başta araştırma sürecince yakın ilgi ve desteğini esirgemeyen, tez danışmanım, sevgili Hocam Sayın Prof. Dr. Memiş ÖZDEMİR'e sonsuz minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Hayatım boyunca göstermiş oldukları büyük fedakârlık, sabır ve özveriyle bana hep destek olan değerli aileme, sevgili eşime ve biricik oğluma teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, çalışmanın ortaya çıkmasında büyük destek sağlayan BAP yönetim kurulu üyelerine de teşekkür ederim. (Proje No: FYL-2021-9109)

Muhammet ÖZDEMİR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENGELLİ BİREYLERİN HAYVANCILIK FAALİYETLERİNE KATILIMLARININ ARAŞTIRILMASI

Muhammet ÖZDEMİR

Danışman: Prof. Dr. Memiş ÖZDEMİR

Amaç: Bu tezin amacı hayvancılık faaliyetlerine engelli bireylerin katılımı ile hem engelli bireylerin hem de hayvancılık işletmelerinin olumlu/olumsuz etkilerini yapılacak anket araştırmaları ile incelemektir. Çalışma ile engelli bireylerin sorunları ortaya konulmaya çalışılmış ve engelli bireylerin var olan iş gücü potansiyellerinin kullanılarak, hayvancılık faaliyetlerinde görev almalarının mümkün olduğu ve engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde yer almasıyla hem istihdam problemlerinin çözülebileceği hem de rehabilitasyon süreçlerine katkı sağlanabileceği açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma ile engelli bireylerin mesleki eğitimleri, yasal düzenlemeleri tespit edilip, sürecin doğal tüm paydaşlarının memnuniyet ve beklentilerinin saptanmasına çalışılmıştır.

Yöntem: Araştırma tek bir engel grubuna yönelik değil tüm engel gruplarını içine almış olup, araştırmada engelli birey, velileri, öğretmenleri ve hayvancılık işletme sahipleriyle görüşüldü. Bu yönüyle çalışma genel olarak yetersizlikleri bulunan tüm bireylerin sorunlarını inceleyen özel bir araştırma olarak literatürdeki sınırlı sayıda yapılan bir çalışma olma özelliği taşımaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla araştırma verileri elde edilmiştir. Araştırma Erzurum ilinde yaşayan 200 engelli bireyin kendisi veya temsilen velisi, 132 özel eğitim öğretmeni ve Erzurum ilinde faaliyet gösteren 66 hayvancılık işletmesinin sahibi olmak üzere toplamda 398 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamı ile ilgili engelli bireyler, eğitimci ve işletme sahipleri üzerinde mevcut durum ve sorunlar ortaya konmuş, engelli bireylerin iş hayatına atılmaları konusunda gerekli eğitimin verilmesi ve devlet teşviklerinin sağlanması gerekliliği ön plana çıkmış, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamının gerek engelli bireyler ve eğitimci ve gerekse işletme sahipleri tarafından gerekli olduğu öngörülmüş ve bu alanda sorumluların çalışmalar yapması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Sonuç: Araştırmaya katılanlar genel olarak; engelli bireylerin, doğru ve sektörel bazda mesleki eğitim aldıklarında ve aynı zamanda onlara fırsat verildiği takdirde iş yaşamına dahil olabileceklerine inanmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Engelli Bireyler, İstihdam, Hayvancılık, Rehabilitasyon

Ocak 2022, 60 sayfa

ABSTRACT

MASTER THESIS

INVESTIGATION OF THE PARTICIPATION OF THE DISABLED PEOPLE TO THE LIVESTOCK ACTIVITIES

Muhammet ÖZDEMİR

Supervisor: Prof. Dr. Memiş ÖZDEMİR

Purpose: The aim of the study is to examine the positive/negative effects of both disabled people and livestock enterprises with the participation of disabled people in livestock farm activities with survey researches. With the study, the problems of the disabled individuals were tried to be revealed and it was tried to explain that there was no obstacle in front of the disabled individuals to take part in animal husbandry activities by using their existing workforce potential, and that employment problems could be solved and the rehabilitation processes could be contributed by the disabled individuals' involvement in livestock farm activities. With the research, the vocational training and legal regulations of the disabled individuals were determined and the satisfaction and expectations of all the natural stakeholders of the process were tried to be determined.

Method: The research included all disability groups, not a single disability group, and interviewed individuals with disabilities, their parents, teachers and livestock farm owners. In this respect, the study has the feature of being a limited number of studies in the literature as a special research that examines the problems of all individuals with disabilities in general. Research data were obtained through semi-structured interviews. The research was carried out with a total of 398 people, including 200 disabled individuals living in Erzurum or their parents, 132 special education teachers and 66 livestock farm owners in Erzurum.

Findings: The current situation and problems on disabled individuals, trainers and livestock farm owners related to the employment of disabled individuals in livestock farm activities have been revealed, the necessity of providing the necessary training and state incentives for the disabled individuals to enter business life has come to the fore. It has been foreseen that it is necessary by both the livestock farm owners and it has been concluded that those responsible for this area should carry out studies.

Results: Participants in the research generally believe that disabled people can be included in business life if given the opportunity, when they receive vocational training on a correct and sectoral basis.

Keywords: Disabled individuals, Employment, Livestock farm, Rehabilitation

January 2022, 60 pages

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Amacı	3
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4
Engelli ve Engelliliğin Tanımı	4
Engelliliğin Nedenleri	6
Engelliğin Gruplandırılması.....	6
Engelli Bireyler ve İstihdamı	8
Engelli Bireylerin Hayvancılık Faaliyetlerinde İstihdam Edilmesi	11
Araştırmanın Yaygın Etkisi.....	11
MATERYAL ve YÖNTEM	13
Materyal	13
Yöntem.....	13
İstatistiksel Analizler.....	13
BULGULAR VE TARTIŞMA.....	15
Güvenirlik Analizi.....	15
Engelli Bireyler	15
Eğitmenler	23
İşletme Sahipleri/ Sorumluları	28
Engelli Bireylerin Hayvancılık Faaliyetlerine İstihdamı ile İlgili Analizler.....	32
SONUÇ ve ÖNERİLER	37
KAYNAKLAR.....	40
EKLER	43
EK-1. Anket Formları	43
EK-2. Güvenirlik Analiz Sonuçları.....	49
ÖZGEÇMİŞ.....	50

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 2020 Yılı Ağustos Sonu İtibariyle Engelli Kontenjanlarına İlişkin Sayısal Veriler ...	8
Tablo 2. 2020 Yılı Ağustos Sonu İtibariyle Engelli Çalışan Sayıları	9
Tablo 3. Araştırma Ölçeği Soru Sayısı ve Cronbach's α Katsayısı	15
Tablo 4. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylere Ait Sosyo-Demografik Özellikler.....	16
Tablo 5. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylerin Tutumları	17
Tablo 6. Engel Türü ile Engel Oranları Arasındaki Dağılım.....	20
Tablo 7. Engel Türü ile Eğitim Düzeyi Arasındaki Dağılım	20
Tablo 8. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylerin Tutumları (N ve (%) Değerleri), Frekans Ortalamaları ve Standart Sapmaları	21
Tablo 9. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerle Ait Sosyo-Demografik Özellikler.....	24
Tablo 10. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Engelli Öğrencilerine Ait Bilgi ve Görüşleri ...	25
Tablo 11. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Tutumları (N ve (%) Değerleri), Frekans Ortalamaları ve Standart Sapmaları	25
Tablo 12. Araştırmaya Katılan İşletme Sahiplerine Ait Sosyo-Demografik Özellikler	28
Tablo 13. Araştırmaya Katılan İşletmelere Ait Sosyo-Demografik Özellikler	29
Tablo 14. Araştırmaya Katılan İşletme Sahiplerinin Tutumları (N ve (%) Değerleri), Frekans Ortalamaları ve Standart Sapmaları	30

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%	: Yüzde
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
HDM	: Hayvan destekli müdahale
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
N/n	: Gözlem sayısı
ÖS	: Önemsiz
P	: Önem düzeyi ihtimali
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikası Konfederasyonu
TOHAD	: Toplumsal Araştırmalar ve Haklar Derneği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: Birleşmiş Milletler
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
α	: Alfa

GİRİŞ

Engelli kavramı, bireysel ve sosyal açıdan incelenmesi gereken bir kavramdır. Sanayi devrimiyle beraber engelli kavramı daha çok karşılaştığımız bir kavram haline gelmiştir. Sanayi devriminin sonucu olarak iş kazaları artmıştır ve buna bağlı olarak engel oranlarında artış olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak engelli bireyler dezavantajlı bir grup olarak adlandırılmıştır. Teknolojik ve toplumsal gelişmelerle birlikte evlerine kapanan engelli bireylerin, topluma katılma talepleri, toplumun diğer fertleri tarafından hissedilmeye başlanmıştır.

Bir engele sahip olmak, toplum tarafından ne yazık ki sosyal dışlanma unsuru olarak kabul görmektedir. Engelli bireyler için topluma katılamamak, sosyal ilişkilerden uzak kalmak, temel hizmetlere ulaşamamak ve istihdamdan engellenmek farklı bir engel durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireyin sosyal hayata katılarak toplumun içine entegre olması ve mevcut potansiyellerini kullanabilmeleri sosyal içerme politikalarına bağlıdır. Bu politikaları geliştirip, uygulayarak engelli bireyler hayata bağlanabilir (Genç ve Çat, 2013).

İnsan hakları bağlamında engellilerin dışlanabileceği ve dışlandığı tüm alanlarda hakları olduğu vurgulanmıştır (Genç ve Çat, 2013). Birleşmiş Milletler Engelli Bireylerin Hakları Beyannamesine göre; “saygı görme ve değer verilme, özgüvenin artırılmasına katkı verme, öğrenim görme, çalışma hayatına katılma, aile ve sosyal yaşam kurma, ayırımcı tedaviden korunma” gibi temel haklara vurgu yapılmıştır. Engelli bireyler maddi yardım yerine istihdamı tercih etmektedirler. Maddi bağımsızlığa sahip ve kendi ihtiyacını kendisi karşılayan engelli bireyler bağımlılıktan ve toplumdan dışlanmışlıktan kurtulacaklardır.

İstihdamı sağlanan engelli bireylerin dışlanması önlenirken, yeterli gelir ve sosyal güvence ile toplumda söz sahibi olmaları, kendi ihtiyaçlarını karşılamaları ve kendilerine olan güvenlerini artırmaları sağlanmaktadır. Bu nedenle, engellilere yönelik yapılacak işlemlerin başında engelli bireyleri çalışma yaşamına dahil etmek olmalıdır. Engelli için “iş” sadece iş değildir, engelli için “iş” onun hayatın gerçekliği ile kuracağı bağıdır. Toplumun “saygın ve özgür” bir parçası olduğunu hissedebileceği, kendisine saygı duyabileceği bir araçtır. Hayatını dört duvar arasında ailesinin merhametine terk edilmiş olarak geçirmesi yerine bağımsız ve söz sahibi birey olarak geçirmesine vesile olacak kutsal bir haktır. Bu aynı zamanda sosyal devlet olmanın ve toplumsal vicdana sahip olmanın da bir gereği ve gerçeğidir (Fırat vd., 2009). Yıllarca bu konu ile ilgili çalışmalar yapılmamış olup ve bir çözüm üretilmemiştir. Bu durum, engelli bireylerin sahip oldukları işgücünün atıl kalmasına neden olmuştur. Bu atıl durumdaki

iş gücünün istihdamı, topluma ve ülkeye ciddi yararlar sağlayacak, aynı zamanda engelli bireylerin kendilerine olan güvenlerini artıracaktır (Genç ve Çat, 2013).

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesi kapsamında; “işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde % 3 engelli; kamu işyerlerinde ise % 4 engelli birey çalıştırmak zorundadır” (TİSK, 2021). Ancak, engelli bireylerin çoğunluğu işsizdir. Bunun için engelli bireylerin istihdamını sağlayacak yeni politikalar ve araçlar geliştirilmelidir.

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre, 2002 yılında, Türkiye'de engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12,29 olarak hesaplanmıştır. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı % 2,58 iken süregen hastalığı olanların oranı % 9,70'dir (DİE, 2002). 2002 yılından sonra engelli bireylere yönelik veriler güncellenememiştir. 2021 yılı itibariyle nüfusu 83 milyon olan Türkiye'de tahminen 10 milyon engelli birey bulunmaktadır (Genç ve Çat, 2013). Nüfusun önemli bir kısmını oluşturan engelli bireylerin çalışma hayatı ve toplumla bütünleşme sorunları önemli bir konu olarak yer almaktadır. Fakat ülkemizde engelli bireylerin sayıları ile istihdam oranları arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Ülkemizde çeşitli nedenlerden dolayı engellilerin %78,29'u yani yaklaşık 7.829.000'i istihdamı sağlanamayan kesimi oluşturmaktadır (Fırat vd., 2009). Bu sayılar dikkate alındığında, ülkemizde engelli bireylerin istihdama katılım oranının sadece % 1 civarında kaldığı görülmektedir.

Görüldüğü üzere engelli bireylerin istihdamları konusunda ülkemizde büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Engelli bireylerin birçoğu zamanlarının büyük kısmını evde geçirmektedirler ve devletin sunduğu bakım ücreti ve engelli maaşlarıyla hayatlarını devam ettirmektedirler. Kısacası engelli bireylerin çoğunluğu sadece tüketici birey olarak, toplumdan uzak bir şekilde yaşamaktadırlar. Bu sorunların yanı sıra engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilmesinin önünde bir engel olmadığı halde, bu şekilde istihdam örneği de yok denecek kadar azdır. Bu istihdam örneğinin sayısının artırılması gerekmektedir, çünkü çalışmalar bunun sadece istihdam değil aynı zamanda rehabilitasyon çalışması olduğunu göstermektedir.

Hayvanlar ile yakın temas kuran engelli bireyler stresle daha iyi baş etmeyi başarabilmekle beraber, hayvanların bakımını sağlayan engelli bireylerin özgüveni pekişmektedir. Hayvanların bakımını yaparak onunla etkileşimde bulunan engelli bireylerin hiperaktif davranışlarında azalma olabilmekte ve daha sakin davranışlar ile toplumla bütünleşmektedirler. Kısacası, hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilen engelli bireyler hem rehabilite olabilir hem de tüketici rolünden üretici rolüne geçmeleri sağlanabilir.

Ülkemizde engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam örneklerini artırmak adına, son yıllarda projeler yapılmakta ve KOSGEB-İŞKUR aracılığıyla da engelli bireyler,

özel kredi imkanlarıyla desteklenmektedirler. Bu sayede kendi küçük işletmesini kurup hayvancılığa başlayan örneklerin sayısı giderek artmaktadır.

Engelli bireylerin farklı sektörlerde istihdamı ile ilgili çalışmalar bulunmasına rağmen hayvancılık sektöründe istihdamlarına ilişkin çalışmaların bulunmadığı ya da oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Bu çalışma engelli bireylerin hayvancılık işletmelerinde istihdam edilmesine yöneliktir ve engelli bireylere eğitim veren özel eğitim öğretmenleri, hayvancılık işletme sahipleri, engelli birey ve aileleriyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, engelli bireyleri hayvancılık faaliyetlerinde istihdam etmek suretiyle hem rehabilite durumları, hem de tüketici rolünden üretici rolüne geçmelerinin olumlu ve olumsuz etkilerinin incelenmesi sağlanacak, hayvancılık işletmeleri açısından da konu irdelenecektir. İlave olarak, çalışma sonucunda elde edilecek verilerin ülkemiz genelinde hem hayvancılık işletmelerine hem de engelli bireylere faydalı olması beklenirken, bu alanda çalışan idarecilere ve yapılması planlanan yönetmeliklerin geliştirilmesine de yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle engelliliğinin ne anlama geldiği açıklanarak konuyla ilgili kavramsal karışıklıklar giderilmeye çalışılacak; ardından engelliliğin oluşumu ve türlerine değinilecek, sonra araştırmanın yapılacak değerlendirilmelerine zemin oluşturması adına ülkemizdeki engelli bireylerin durumuna dair bazı istatistiki veriler incelenecek ve engelli bireylerin rehabilitasyonunda hayvan destekli müdahaleden söz edilecektir. Sonraki bölümlerde ise engellilerin istihdamı ve çalışma hayatındaki durumuna ilişkin bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

Engelli ve Engelliliğin Tanımı

Engelli bireyler üzerine yapılacak bir çalışmada öncelikle tanımlamaların doğru ve anlaşılır olması gerekmektedir. Engellilik kavramına yönelik ortak olarak kabul görmüş bir tanımdan söz edilmesi oldukça güçtür. Fiziksel veya zihinsel nedenlerden dolayı bazı hareketleri, duyuları ya da işlevleri kısıtlanmış olan dezavantajlı bireyler için özürlü, sakat ve engelli kavramlarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Ertürk vd., 2014). Bu tanımda da görüldüğü üzere engelli, özürlü, sakat gibi sözcükler sık sık birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Fakat kavramsal olarak birbirlerini karşılayıp karşılamadıkları geçmişten bu yana tartışma konusudur. Bu nedenle öncelikle bu kavramların arasında ne gibi farklılıklar olduğunu açıklamamız gerekir.

Türkiye İşveren Sendikası Konfederasyonuna göre (TİSK, 2021), 1980 yılında Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) tarafından engellilik kavramı ile ilgili tanım çalışmaları yapmış ve engellilik, özürlülük ve sakatlık kavramlarının açıklandığı çalışmada;

“Özürlülük (impairment); Fiziksel, psikolojik ya da anatomik yapı ve işlevlere ilişkin kayıp ya da anormallik durumları” olarak,

“Sakatlık (disability); Herhangi bir insan için normal kabul edilen ölçüler dahilinde, bir aktiviteyi gerçekleştirme yeteneğindeki eksiklik ya da kısıtlanmışlık” olarak,

“Engellilik (handicap); Birey için bir sakatlık ya da özür durumu sonucu, (yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak) normal kabul edilen bir rolü yerine getirmesini sınırlayan ya da engelleyen dezavantaj hali” olarak tanımlanmıştır (WHO, 1980).

Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü (WHO), engellilik kavramının tanımında ağırlığı daha çok sağlık yönü ile değerlendirmektedir. Sağlık yönünden “bir noksanlığın veya

dengeşizliğin olması durumu “yetersizlik (Impairment)”, “bir eylemin kabul edilen normal yollardan gerçekleşmesindeki yetersizlik veya kısıtlılık ise “özürlölük (Disability)” olarak tanımlanmıştır. “Sahip olduğu özelliklerinde ve fonksiyonlarında bir eksikliğin ya da yetersizliği olması halinde bireyin demografik ve kültürel rollerinin kısıtlanması veya hiç gerçekleştirilememesi “engellilik (Handicap)” olarak tanımlanmıştır (I. Özürlüler Şurası, 1999).

2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’da ise engelli kavramı: “doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak ifade edilmiştir (Mevzuat, 2019). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 3447 sayılı kararıyla ilan edilen Engelli Bireylerin Haklarına Dair Bildirge’de ise engelli kavramı: “fiziksel veya zihinsel kabiliyetlerinde doğuştan olan veya sonradan ortaya çıkan bir eksiklikten dolayı kısmen ya da tamamen kendi başına bireysel ve/veya sosyal yaşamın gerekliliklerini sağlayamayan birey” şeklinde tanımlanmıştır (UN, 1975). Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 159 sayılı Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Sözleşmesi’nde ise engelli kavramı, “uygun bir işte istihdam edilme ve işinde ilerlemesine dair beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir engel sonucu önemli ölçüde azalmış olan bir birey” olarak ele alınmıştır (ILO, 1983). Dolayısıyla engelli kavramı tanımlanırken, sadece bireyin yaşam aktivitelerini kısıtlayan fiziksel ve zihinsel bozukluklardan ibaret olan bir sağlık sorunu olarak nitelendirmek mümkün değildir. Bu bağlamda engellilik, bireyin engel durumu ile yaşadığı toplumun özellikleri arasındaki etkileşimi de yansıtmakta ve toplumsal dezavantajla ilişkilendirilen bir toplumsal kimlik haline gelmektedir (Öztabak, 2017). Yapılan tanımlara göre engellilik durumu, bireyi diğer bireylerden farklılaştırarak sosyal hayata katılımını ya da toplumdaki rollerini yerine getirmesini zorlaştırdığını ve bu zorluklara da toplumsal faktörlerin neden olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkemizde engelli, sakat ve özürlü kavramlarından hangisinin kullanılmasının daha doğru olacağı tartışması halen sürmektedir. Mevzuatımızda 2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile getirilen değişiklik ile birlikte, kullanılan bütün “sakat” ve “özürlü” ibareleri değiştirilmiş ve bunun yerine “engelli” kavramı tercih edilmiştir (Hüseyinli vd., 2017). Birçok sivil toplum kuruluşu (STK) da “engelli” kavramını tercih etmekte ve bu kavramın kullanılmasının, bireylerin “engellenmişliğini” vurguladığını belirtmektedir (Yardımcı, 2015).

Engelliliğin Nedenleri

Engellilik hali doğuştan ya da sonradan meydana gelebilmektedir. Bu sebeple engelliliğe neden olan etmenleri doğum öncesi nedenler, doğum anı nedenler ve doğum sonrası nedenler olarak 3 başlık altında inceleyebiliriz.

Doğum Öncesi Nedenler; doğum öncesi dönem yaşam döngüsü içerisindeki en kısa dönem olmasına rağmen gelişim açısından önemli ve olumsuz etkilere karşı en duyarlı olunan dönemlerden birisidir. Daha çok doğuştan engelli olma nedenini kapsayan bu süreçte annenin yaşı, var olan hastalıkları veya hamilelik sürecinde geçirdiği hastalıklar, ebeveynlerin akrabalık durumları, ebeveynler arasında kan uyuşmazlığının olması, özellikle annenin uyuşturucu, alkol vb. kötü alışkanlıklarının bulunması ve hamilelikte bu tür alışkanlıklarına devam etmesi sayılabilir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011). Bunların yanı sıra kalıtsal bozukluklar, annenin gebelik süreci içinde yaşadığı kaza, travma, psikolojik rahatsızlıklar, zehirlenmeler veya şiddete maruz kalma da doğum öncesi nedenlerin içinde sayılabilir.

Doğum Esnasındaki Nedenler; bebek anne karnında normal gelişim göstermesine rağmen, doğum esnasında yaşanan aksilikler engelliliğe yol açabilmektedir. Oksijensiz kalma, doğum sırasında yeni doğanın maruz kaldığı travmalar, doğum anında bulaşan hastalıklar-enfeksiyonlar, doğum anında kullanılan cerrahi araçların yanlış kullanımı, göbek kordonunun bebeğin boynuna dolanması, erken doğum, geç doğum, güç doğum veya bebeğin ters doğması gibi nedenler engeli neden olabilen doğum esnasındaki nedenlerdendir

Doğum Sonrası Nedenler; doğum sonrasında engelliliğe sebep olabilecek birçok neden sayabiliriz. Bunların içerisinde hastalıklar, zehirlenmeler, savaşlar, geçirilen kazalar, ihmal, istismar, yetersiz beslenme ve ruhsal bozuklukları sıralayabiliriz.

Engelliğinin Gruplandırılması

Engelli bireylere yönelik çeşitli literatürlerde birçok sınıflandırma şekillerine rastlanılmaktadır. Bu çalışmada ise engellilik 8 başlık altında gruplandırılmıştır:

- Zihinsel Engelli
- Görme Engelli
- İşitme Engelli
- Ortopedik Engelli
- Dil ve Konuşma Engelli
- Ruhsal ve Duygusal Engelli
- Süreğen (Kronik) Hastalığı Olanlar

- Çoklu Engel

- **Zihinsel Engelli:** Amerikan Zihinsel Engelliler Derneği'nin yaptığı tanıma göre zihinsel engellilik; bireyin zihinsel işlevlerinin normal düzeyinden düşük olması nedeniyle iletişim, özbakım, sosyal beceriler, toplumsal hayata uyum sağlama gibi konularda yetersiz kalma halidir (Aydın, 2017). Buna göre zihinsel engeli bulunan bireylerin zeka seviyesi, normalden düşük olduğu için günlük ve sosyal becerilerini diğer bireylere göre daha geç yaşlarda kazanmakta ve dolayısıyla da topluma uyum sağlama noktasında sorunlar yaşayabilmektedirler (Ayata, 2016).

- **Görme Engelli:** Görme işlevindeki yetersizlik nedeniyle topluma uyumu olumsuz yönde etkilenmiş olan bireyleri, görme engelli olarak ifade etmek mümkündür (MEB, 2008a). Görme işlevindeki kayıp, kısmen ya da tamamen olabileceği gibi bireyin tek gözünde veya her iki gözünde de olabilmektedir (Öztürk, 2011).

- **İşitme Engelli:** Bireyin işitme duyusunda meydana gelen zarar nedeniyle işitme becerilerini yerine getirememesine sebebiyet veren engel türü, işitme engeli olarak ifade edilmektedir (Ayata, 2016). Tek veya iki kulağında tam ya da kısmi işitme kaybı bulunan bireyler, işitme engelli grubuna dâhildir (TÜİK, 2004).

- **Ortopedik Engelli:** Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemde herhangi bir nedene bağlı olarak iskelet (kemik), kas ve sinir sistemindeki bozukluklar sonucu, bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybeden, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük yaşamdaki gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan, bu nedenlerle korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye ortopedik engelli; bu duruma yol açan durumlar ise ortopedik engel olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2008b).

- **Dil ve Konuşma Engelli:** Dil ve konuşma engeli; bireyin dil kullanımına, konuşma işlevini gerçekleştirmesine veya sözel iletişim kurmasında zorluk yaşamasına sebep veren engel türüdür (Ayata, 2016). Ses ve artikülasyon bozukluğu, kekemelik, işitme engeline bağlı konuşma bozuklukları, dil-dudakdamak veya çene yapısındaki problemden kaynaklı konuşma bozuklukları ve afazi, dil ve konuşma engeli türlerindendir (Öztürk, 2011).

- **Ruhsal ve Duygusal Engelli:** Ruhsal ve duygusal engelliliğin, bazı kaynaklarda zihinsel engellilik içinde yer aldığı görülmektedir. Ancak zihinsel engellilik, bireyin zeka gelişiminde meydana gelen bir yetersizlik ile ilişkilidir (Kumtepe, 2001). Ruhsal ve duygusal engellilik ise bireyin ruh sağlığına ilişkin bir fonksiyon ve yetenek kaybı ile ilgilidir. Burada sözü edilen fonksiyon ve yetenek kaybı, bireyin yaşamın gereklerine uymamasına sebep oluyor ve çevreye uyumunu zorlaştırıyorsa engellilik olarak değerlendirilmektedir (Güler, 2005).

Nitekim 2010 yılında yapılmış olan Türkiye Özürlüler Araştırması'nda da ruhsal ve duygusal engelli; “duygu, düşünce ve davranışlarındaki normalden farklı olan örüntüler sebebi ile günlük aktivitelerini tamamlama ve kişiler arası ilişkilerini devam ettirme konusunda güçlük yaşayan bireyler” olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 2011).

• **Süreğen (Kronik) Hastalıklar:** Sürekli bakım ve tedavi gerektiren, kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanser, sinir sistemi hastalıkları gibi hastalıklar süreğen (kronik) hastalıklar olarak ifade edilmektedir. Oldukça geniş bir alanı kapsayan kronik hastalıklar, bireyin yaşamsal fonksiyonlarını engelleyerek yaşamsal aktivitelerini ve çalışma kapasitesini, kısmen ya da tamamen kısıtlamaktadır (DİE, 2002).

• **Çoklu Engel:** Engelli bireyler bazen birden çok yetersizlikten değişik düzeylerde etkilenebilmektedirler. Bir bireyde birden çok yetersizliğin görüldüğü duruma çoklu engel denilmektedir (Bahçivancıoğlu, 2009; Şafak, 2012; Eldeniz, 2013). Çoklu engeli olan bireylerin, engelli bireyler içerisindeki oranı oldukça düşüktür.

Engelli Bireyler ve İstihdamı

Türkiye’de nüfusun % 12,29’unun engelli bireylerden oluştuğu belirtilmişti. 2020 yılı itibariyle Erzurum’da Erzurum Kent Konseyi Engelliler Meclisi araştırmasına göre; 42.975 engelli birey bulunmaktadır.

Ülkemizdeki engelli bireylerin istihdamlarındaki mevcut durumu ortaya koymak adına; Türkiye İş Kurumu tarafından 2020 yılı Ağustos ayında yapılan son istatistiki çalışma Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. 2020 Yılı Ağustos Sonu İtibariyle Engelli Kontenjanlarına İlişkin Sayısal Veriler (Anonim 2021)

Engelli Çalıştırmakla Yükümlü Olan İş yeri Sayısı			Çalıştırmakla Yükümlü Olunan Engelli Sayısı		
Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
1.189	16.026	17.215	15.527	100.724	116.251
Engelli Açık Kontenjan Sayısı			Engelli Kontenjan Fazlası Sayısı		
Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
3.407	17.575	20.982	2.560	7.077	9.637

Tablo 2. 2020 Yılı Ağustos Sonu İtibariyle Engelli Çalışan Sayıları (Anonim 2021)

Halen Çalışan Engelli Sayısı (50 ve daha fazla işçi istihdam edilen iş yerlerinde)			Halen Çalışan Engelli Sayısı (50'den daha az işçi istihdam edilen iş yerlerinde)		
Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
14.680	90.226	104.906	904	6.319	7.223

Tablo 1’de görüldüğü üzere, 50 ve daha fazla işçi istihdam etikleri için engelli birey çalıştırması zorunlu olan kamu sektörüne ait 1.189, özel sektöre ait ise 16.026 iş yeri bulunmaktadır. Ve bu bilgiler ışığında kamu sektöründe çalıştırılması zorunlu engelli birey sayısının 15.527, özel sektörde ise 100.724 olduğu görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde ise 50’den daha az işçinin çalıştığı, iş yerlerinde çalışan engelli bireylerin sayısı oldukça azdır. Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, zorunluluk olmasına rağmen engelli birey açık kontenjan sayısının yüksek derecede olduğu görülmekte ve burada yine de engelli birey çalıştırma kota zorunluluğunun etkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu zorunluluk bulunmasaydı, Tablo 2’de görülen engelli kontenjan fazlası sayısı da dikkate alırsak çalışan engelli birey sayılarının daha az sayılara düşeceği söylenebilir.

Türkiye çalışma mevzuatında engelli bireylere yönelik istihdamı düzenleyen hükümler olumlu ayrımcılık içermektedir. 4857 sayılı İş Kanunu’na göre 50 veya daha fazla işçi çalıştırılan yerlerde özel sektör kurumları için toplam işçi sayısının %3’ü, kamu işyerlerinin ise %4’ü oranında engelli birey istihdam edilmesi gerekmektedir. Ayrıca 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda, kamu kurum ve kuruluşlarının çalışanlarının en az %3’ü oranında engelli memur çalıştırma hükmü yer almaktadır (Orhan, 2013). TOHAD (Toplumsal Araştırmalar ve Haklar Derneği)’ın 2014 yılında yapmış olduğu, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu’na göre; Ülkemizde kamu kurumlarında çalışan mevcut memur sayısı 2 milyon 16 bin 768 kişidir ve bu kamu kurumlarında 2014 sonu ile 36 bin 165 engelli birey istihdam edilmiştir. Kanunda belirtilen kotaya göre 60.731 engelli istihdam edilmesi gerekirken ve 24.566 açık kontenjan vardır (TOHAD, 2014). Engelli bireylerin istihdam edilme isteği, diğer insanlar gibi onların da en temel gereksinimlerinden birisi ve haklarıdır.

Engelli bireylerin istihdamına yönelik birçok politika geliştirilmiş olup, buna rağmen engelli bireylerin çalışma hayatlarına katılım oranları oldukça düşüktür. Bundan dolayı işlevselliği daha yüksek politikalar geliştirilmeli ve engelli bireylere yeni istihdam sahaları oluşturulmalıdır. İşte bu fikirden yola çıkarak engelli bireylerin ülkemiz için geniş bir istihdam alanı olan hayvancılık sektöründe aktif rol alması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerine istihdam engelli bireyler için sadece istihdam alanı olarak görülmemeli, aynı

zamanda engelli bireylerin hem çalışıp hem de rehabilite olabilecekleri bir faaliyet alanı olarak düşünülmelidir. Nitekim geçmişten günümüze kadar hayvanlar, engelli bireylerin tedavisinde kullanılmıştır ve bu bir müdahale yöntemi olarak görülmüştür.

Tarihsel olarak çok eski dönemlerden beri insanların duygusal ve işlevsel durumlarının iyileştirilmesi için hayvanlardan yararlanıldığı bilinmektedir. Eski Yunanlılar tedavi tapınaklarında köpekleri ve atları bu amaçla kullanmışlardır. Daha sonra Romalılarında bu uygulamalardan yararlandıkları kanıtlanmıştır (Fırat vd., 2009). Pompeii harabelerinde bir zırh üzerinde kör bir adama yol gösteren bir köpek resmine rastlanılmıştır. Hayvanların tedavide kullanımını gösteren ilk çalışmalar 1790'da Belçika'da ortaya çıkmış ve zihinsel hastaların tedavisinde tavşanların ve tavukların kullanıldığı görülmüştür (Morrison, 2007). Tedavide ilk belgelenmiş hayvan kullanımı ise 1792'de İngiltere'de York Retreat'te görülmüş ve hayvanlar zihinsel davranışı geliştirmek için kullanılmıştır (Macauley, 2006). 1867'de Batı Almanya'da epilepsi hastalarının tedavisinde çiftlik hayvanları ve atlardan yararlanılmıştır. 1942'de New York'ta hastalar Amerika Birleşik Devletleri Ordusu Hava Kuvvetleri Konvansiyonel Hastanesi'nde (Army Air Corps Convalescent Hospital) çiftlik hayvanları ile çalışmış ve "dinlendirici" tedavi görmüşlerdir. Daha sonra 1972'de Psikoterapist Boris Levinson tarafından bir anket yapılmış ve New York psikoterapistlerinin üçte birinin tedavide evcil hayvan kullandığı bilgisine ulaşılmıştır (Çakıcı ve Kök, 2020).

Hayvan destekli müdahale (HDM) insan-hayvan ilişkisi temelinde şekillenen, insanların problemlerini çözme amacıyla hayvanların kullanımı olarak tanımlanan bir müdahale yöntemidir. HDM'nin temel prensibi, insan ve hayvan etkileşiminin sağladığı biyolojik-fiziksel-kimyasal değişimlerle ortaya çıkan psikosomatik etkilere dayanır. Hayvan beslemek ya da hayvanlarla birlikte olmak, bu etkilerin ortaya çıkmasını sağlayarak mental, sosyal ve fiziksel sağlığın iyileştirilmesinde önemli rol oynar. Bilimsel çalışmaların etkisi ile engelli bireylerin rehabilitasyonunda hayvan desteğinden yararlanma yöntemi dünyada giderek artmaktadır. HDM, engelli bireyler haricinde, şiddet mağdurları, risk altındaki çocuklar, travma mağdurları, mahkumlar ve yaşlılar gibi dezavantajlı bireyler üzerinde de kullanılmaktadır (Fırat vd., 2009).

Günümüzde HDM, destek amaçlı uygulanan ve birçok rahatsızlık için olumlu sonuçların alındığı bir tedavi yöntemi olmuştur. Ayrıca HDM, uygulamalarında çeşitli zorluklarla karşılaşılan bazı terapilerde yaşam kalitesinin ve sağlığın iyileştirilmesi için destekleyici bir yöntem olarak tercih edilmektedir (Cevizci vd., 2009).

Fırat vd., (2009)'a göre, yetişkinler ile yapılan HDM çalışmalarının çoğu yaşlılar ve psikiyatri hastaları üzerinde uygulanmaktadır. HDM uygulaması yapılan çalışmalarda, IgA

salgı düzeyini arttırarak bireylerin immun sistemini güçlendirdiği (Charnetski and Riggers, 2004), kan basıncı, kalp atım hızı ve anksiyete düzeyini azalttığı (Stasi *et al.*, 2004), depresyon ve yalnızlık düzeyini azalttığı, yetişkin psikiyatrik hastalarda benlik saygısı, sosyalleşme ve öz yeterlilik düzeylerini arttırdığı belirtilirken (Bizub *et al.*, 2003), alzheimer hastalarında besin alımını arttırdığı (Edwards and Beck, 2002) ve elektrokonvülsif tedavi öncesinde hastaların korkularını azalttığı (Barker *et al.*, 2003) bildirilmiştir.

Engelli Bireylerin Hayvancılık Faaliyetlerinde İstihdam Edilmesi

Görüldüğü üzere engelli bireylerin istihdamları konusunda ülkemizde büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Engelli bireylerin birçoğu zamanlarının büyük kısmını evde geçirmektedirler ve devletin sunduğu bakım ücretleriyle hayatlarını devam ettirmektedirler. Kısacası engelli bireylerin çoğunluğu sadece tüketici birey olarak, toplumdan uzak bir şekilde yaşamaktadırlar. Bu sorunların yanı sıra engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilmesinin önünde bir engel olmadığı halde, bu şekilde istihdam örneği de yok denecek kadar azdır. Ülkemizde bu örnekleri artırmak adına, son yıllarda projeler yapılmakta ve KOSGEB-İşKur aracılığıyla da engelli bireylere özel kredi imkânlarıyla desteklenmektedirler. Bu sayede kendi küçük işletmesini kurup hayvancılığa başlayan örneklerin sayısı giderek artmaktadır. Bu ve benzeri çalışmalar ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdamlarının giderek artırılması ve tüketici rolünden üretici rolüne geçmeleri planlanmaktadır. Bu örnekleri bilinçli bir şekilde artırmak, engelli bireylere faydalı olmak ve engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde eğitilmiş bir şekilde rol alabilmelerini sağlamak ülkemiz sosyo-ekonomisi açısından da gereklidir.

Mevcut dezavantajlı gruplar ya da engelli bireyler üzerine yapılmış çalışmalar incelendiğinde, engelli bireylerin hayvancılık işletmelerine istihdamı ile ilgili herhangi bir literatürün bulunmadığı görülmektedir. Bu çalışma ile bu açığı kapatma ve elde edilecek veriler doğrultusunda, engelli bireylerin istihdamı ve hayvancılık işletmelerine olacak katkıları çok yönlü olarak ele alınarak araştırılmıştır.

Araştırmanın Yaygın Etkisi

Çalışma ile engelli bireylerin işletmelere istihdamı ile ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz etkiler incelenirken, hem ülke yetiştiricilerine hem de ülke ekonomisine olacak katkılarının ele alınması bu çalışmanın en önemli yaygın etkisi olacaktır.

Üniversitemiz için çok büyük önem arz eden Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK)'nun Üniversite İzleme ve Değerlendirme Kriterleri kapsamında Topluma Hizmet ve Sosyal

Sorumluluk Projeleri hakkındaki “*Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal entegrasyon ve kapsayıcılığa ilişkin yapılan faaliyetler*” içerisinde yer alan bir alan çalışmasıdır.

Yine bu çalışma ile elde edilecek sonuçlar ilgili sorumlularca paylaşılacak ve ilgili dergilerde yayına sunulacaktır.

Çalışma sonunda elde edilecek verilerden sağlanacak yeni bilgiler, yeni çalışmalara kapı aralayabilecek niteliktedir.

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Çalışma materyalini engelli bireyleri temsilen engelli/engelli aileleri (n=200), özel eğitim öğretmenleri (n=132), Erzurum ilinde mevcut hayvancılık işletme sahipleri/sorumlu çalışanları (n=66) ile yüz yüze/online yapılan anketler oluşturmuştur. Çalışmada kullanılan anketler Ek-1 olarak sayfa 47’de sunulmuştur.

Yöntem

Anket uygulanan il ilçe ve köylere ait işletmeler ve büyüklükleri Erzurum İl Hayvan Sağlığı Şube Müdürlüğü yetkilileri tarafından alınmıştır. Erzurum İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre ilde büyükbaş hayvancılık yapan işletme sayısı 50835 adet olarak verilmiş olup verilen kayıtlar incelendiğinde 200 baş üzeri hayvana sahip olan sadece 197 işletme anket için dikkate alınmıştır. Küçükbaş hayvancılık yapan işletme sayısı 8516 adet olarak verilmiş olup verilen kayıtlar incelendiğinde 500 baş üzeri hayvana sahip olan sadece 404 işletme anket için dikkate alınmıştır. Anketlerde işletmelere yönelik yapılacak örnekleme yönteminde tabakalı şans örnekleme yönteminde yararlanılarak, il ve ilçeleri temsil eden işletme sayısının en az %10’u kadar işletme sahibi/sorumlu çalışanlarına (n=66) anket uygulanmıştır. Aynı şekilde, engelli/engelli ailelerine (n=200) ve özel eğitim öğretmenlerine (n=132) yönelik hazırlanan anketler uygulanmıştır.

Çalışmada kullanılmak üzere engelli bireyleri temsilen engelli/engelli ailelerine (yaşı 18 üzerinde ise engelli bireyin kendisiyle, bu yaşı altında ise ailesiyle), özel eğitim öğretmenlerine, hayvancılık işletme sahiplerine veya sorumlu çalışanlarına özel hazırlanan anket soruları ile karşılıklı olumlu/olumsuz etkilerini betimleyebilecek bilgiler toplanmış, elde edilen bilgiler yapılan bazı istatistiksel analizler ile değerlendirilmiştir.

İstatistiksel Analizler

Araştırma sonucunda herbir ankete ait bilgiler bilgisayarda SPSS programına kaydedilmiştir. Verilerin analizinde katılımcıların verdikleri yanıtlara ait frekans dağılımları, yüzdeleri, ortalamaları, standart sapma değerleri gibi tanımlayıcı istatistikleri, ölçeğin güvenirlik ve geçerliliğine ait güvenirlik analizleri, bazı demografik özellikler ile bazı önermeler arasındaki farklılıklar SPSS 25,0 (IBM SPSS 25,0 Corp. Inc) programı vasıtasıyla test edilmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların bazı özellikleri bağımsız değişken ve sorulara verdikleri yanıtlar ortalaması bağımlı değişken olarak ele alındığında, bağımlı değişkenin normal dağılıp dağılmadığı esas alınarak parametrik veya parametrik olmayan ilgili analizler uygulanmıştır. Buna göre, iki bağımsız değişken için yapılan Bağımsız örneklem t testi ile Mann Whitney U testi, üç ve daha fazla bağımsız değişken için uygulanan Varyans Analizi ile Kruskal-Wallis test sonuçları elde edilmiş ve değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma sürecinde elde edilen bilgiler, bu bilgilere dayalı bazı analiz sonuçları ve değerlendirilmeleri kısım kısım bu bölümde yer alacaktır.

Güvenirlilik Analizi

Araştırma ölçeğindeki ifadelerin güvenirlik analizi Cronbach's α katsayısına göre yapılmıştır. Analiz sonucunda Cronbach's α katsayısı Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 3'de görüldüğü gibi güvenirlik katsayıları oldukça yüksek bulunmuştur ve hayvancılık faaliyetlerinde engelli istihdamına ilişkin durumun ölçülmesinde kullanılan ölçek güvenilir bir ölçek olarak değerlendirilebilir. Güvenirlik analiz sonuçları ayrıca Ek-2 olarak sayfa 53'de verilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Ölçeği Soru Sayısı ve Cronbach's α Katsayısı

Anket grubu	Soru sayısı	Cronbach's α Katsayısı
Engelli Bireyler	37	0,869
Eğitmenler	34	0,881
İşletme Sahibi	29	0,838

Engelli Bireyler

Araştırmaya katılan engelli bireylere ait sosyo-demografik özellikler Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan engelli bireylerin %59,5'i erkek, %40,5'i kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Yaş açısından katılımcıların %29'u 1-12 yaş aralığında, %32,5'i 13-24 yaş aralığında, %21,5'i 25-40 yaş aralığında ve %17'si 41 yaş ve üzerinde oldukları belirlenmiştir. Eğitim düzeylerine bakıldığında, %10,5'i okur-yazar değilken, %30,5'i ilköğretim, %20,5'i ortaokul, %18,4'ü lise, %5,8'i önlisans, %12,6'sı lisans ve %1,6'sı yüksek lisans mezunudur. Engel türü açısından, %53'ü zihinsel, %10,5'i görme, %3,5'i işitme, %10'u kronik, %15'i ortopedik, %2'si dil-konuşma, %1'i ruhsal-duygusal ve %5'i çoklu engel türüne sahip oldukları görülmektedir. Engel oranı açısından, %11'i %20-39 oranında, %19,5'i %40-59 oranında, %39'u %60-79 oranında ve %30,5'i %80 ve üzeri oranında engelli oldukları tespit edilmiştir. Katılımcılar bireysel gelir durumuna göre değerlendirildiğinde, %67'si 0-1499 TL, %18,5'i 1500-2999 TL, %8,5'i 3000-4499 TL ve %6'sı 4500 TL ve üzerinde aylık gelire sahip oldukları gözlenmiştir. Haneye giren aylık gelir açısından bakıldığında katılımcıların

%51,5'inin 3000 TL'nin altında hane aylık gelirine sahip oldukları tespit edilmiştir. Hanede yaşayan birey sayısına bakıldığında %58'inin 5 ve daha fazla nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylere Ait Sosyo-Demografik Özellikler

Özellik	Gözlem sayısı	%
Cinsiyet	Erkek	119
	Kadın	81
Yaş	1-12	58
	13-24	65
	25-40	43
	41-65	33
Eğitim Durumu	Eğitim yok	20
	İlkokul	58
	Ortaokul	39
	Lise	35
	Ön lisans	11
	Lisans	24
	Yüksek lisans	3
Engel Türü	Zihinsel	106
	Görme	21
	İşitme	7
	Kronik	20
	Ortopedik	30
	Dil-Konuşma	4
	Ruhsal-Duygusal	2
	Çoklu Engel	10
Engel Oranı	20-39	22
	40-59	39
	60-79	78
	80+	61
Bireysel Aylık Gelir	0 – 1.499 TL	134
	1.500 – 2.999 TL	37
	3.000 – 4.499 TL	17
	4.500+ TL	12
Hane Aylık Gelir	0 – 1.499 TL	17
	1.500 – 2.999 TL	86
	3.000 – 4.499 TL	59
	4.500+ TL	38
Hanede yaşayan birey sayısı	2	8
	3	21
	4	55
	5	52
	6	24
	7	20
	8+	20

Araştırmaya katılan engelli bireylerin durumu, tutum ve davranışlarına yönelik bazı sorulara verdikleri cevaplar Tablo 5’de sunulmuştur.

“Gezi amaçlı hayvan çiftliklerine veya hayvan barınaklarına gittiniz mi?” sorusuna katılımcıların %66,5’inin “Evet” cevabını verdiği, ve bu cevabı verenlerin %75,2’sinin gittikleri hayvan barınaklarında olumlu tutum sergiledikleri sadece %12,8’inin olumsuz tutum sergiledikleri görülmüştür.

Katılımcıların %28,5’i *evcil hayvan sahibi olduklarını* belirtirken, %43,5’i *hayvan bakımı ile alakalı sorumluluk aldığını* bildirmiştir.

Katılımcı engelli bireylerin %22’sinin *bir meslek sahibi olduğu*, “Çevrenizde mezun olduktan sonra istihdam edilen engelli birey var mı?” sorusuna %34 oranında “Evet” cevabını verdikleri görülmüştür.

Katılımcıların %16,1’inin *okulda iş ve mesleki becerilerle alakalı çalışmalar yaptıklarını*, %94,5’inin *kendilerini üretim faaliyetlerinde görmek istediklerini* belirtmişlerdir. Kendini üretim faaliyetlerinde görmek isteyenler içerisinde %60,9’u *tarım/hayvancılık*, %20,1’i *memuriyet*, %11,6’sı *atölye/sanayi* ve %7,4’ü *serbest meslek* alanında daha başarılı olacağına inandıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylerin Tutumları (Gözlem sayısı (n) ve % değerleri)

		Gözlem sayısı (n)	%
Gezi amaçlı hayvan çiftliklerine veya hayvan barınaklarına gittiniz mi?	Evet	133	66,5
	Hayır	67	33,5
Cevabınız evet ise; hayvanlarla karşılaştığındaki tavrınız ne oldu?	Olumlu tutum	100	75,2
	Olumsuz tutum	17	12,8
	Tutum yok	16	12,0
Evcil hayvan sahibi misiniz?	Evet	57	28,5
	Hayır	143	71,5
Hayvan bakımı ile alakalı sorumluluk/lar aldım.	Evet	87	43,5
	Hayır	113	56,5
Bir meslek sahibiyim.	Evet	44	22,0
	Hayır	156	78,0
Çevrenizde mezun olduktan sonra istihdam edilen engelli birey var mı?	Evet	68	34,0
	Hayır	132	66,0
Okulda iş ve mesleki becerilerle alakalı çalışmalar yaptım/yapıyorum.	Evet	31	16,1
	Hayır	162	83,9
Kendimi üretim faaliyetlerinde görmek isterim.	Evet	189	94,5
	Hayır	11	5,5
Cevabınız evet ise hangi üretim faaliyetinde daha başarılı olacağınıza inanıyorsunuz.	Tarım/Hayvancılık	115	60,9
	Atölye/sanayi	22	11,6
	Memur	38	20,1
	Serbest meslek	14	7,4

Araştırmaya katılan engelli bireylerin bilgi, tutum ve davranışlarına ait bilgiler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan engelli katılımcıların %59'u *çiftlik hayvanları hakkında bilgi sahibi olduklarını* ve %78,5'i *hayvanları sevdiklerini*, %79'u *hayvanlarla zaman geçirmenin mutluluk verici olduğunu* belirtmişlerdir.

Engelli katılımcılar, *“Bir çiftlik hayvanı bakımı ile ilgili sorumluluk üstlenebileceğime/başarılı olabileceğime inanıyorum”* sorusuna %57'sinin olumlu, %27,5'inin kararsız ve %15,5'inin olumsuz yönde cevap verdikleri (soru puan ortalaması 3.74), *“Hayvanlarla zaman geçirmemin, mental, sosyal ve fiziksel sağlığımın iyileştirilmesinde önemli rol oynar”* sorusuna %76'sı olumlu cevap verirken, %9'unun olumsuz cevap verdiği (soru puan ortalaması 4.12) tespit edilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde, engelli bireylerin gerek hayvanların bakım ve beslenmesinde sorumluluk almak istemeleri, gerekse hayvanlarla zaman geçirirken olumlu yönde fayda sağlayacak olmaları kanaati oluşmaktadır.

Engelli katılımcıların *“Hayvan destekli müdahale yöntemi (hayvan desteğiyle tedavi/rehabilitasyon) hakkında bilgi sahibiyim”* sorusuna %39,5 oranında olumlu, %33 oranında olumsuz cevap vermişlerdir (Tablo 6). Ayrıca katılımcıların %61'i *“Hayvan destekli müdahale yönteminin engelli bireylere etkili olabileceğine inandıklarını”* belirtmişlerdir. Katılımcıların %77'si *“Bir meslek sahibi olmak istiyorum”* derken, diğer bir soruda %76,5'i *“Genel olarak hayatımı nasıl devam ettireceğim konusunda kaygı yaşıyorum”* demişlerdir.

Araştırmaya katılan engelli bireylerin, *“Okulu sadece akademik becerilerin kazandırıldığı bir yer olarak görüyorum”* sorusuna %41,1'i olumlu yanıt verirken, %20'si çekimser kalmış ve %38,9'u olumsuz olarak yanıtlamışlardır. Katılımcıların %72,6'sı *okullardaki eğitim müfredatında, yoğunluğun akademik eğitimde olduğunu* belirtmişlerdir. *Mevcut eğitim müfredatında iş ve mesleki eğitimlere daha fazla yer verilmesi gerektiğini* belirtenlerin oranı %89,2 olmuştur.

Engelli katılımcıların %30,2'si *kendini sadece tüketici olarak görüyorken*, %44,7'si *kendilerini sadece tüketici olarak görmediklerini* belirtmişlerdir. *Engellilerin istihdam problemleri olduğuna inananların oranı %88* olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların %90,5'i *“İstihdam edilen engelli bireyler, bağımsız bir birey olacaktır”* yanıtını verirken, *“İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir”* sorusunda bu oran %96 olmuştur. Engelli katılımcıların %93'ü *“İstihdam, engelli bireylerin toplumdan dışlanmasını engelleyecektir”* yanıtını vermişlerdir.

Engelli katılımcıların %63,5'i engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için olmadığını belirtirken, %43,2'si engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir demişlerdir. Engelli katılımcıların %80,5'i engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebileceğini düşünüyorken, aynı oranla engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde faydalı olacağını da belirtmişlerdir.

Çalışmada hayvancılık faaliyetlerinin bana fayda sağlayacağını düşünüyorum diyen katılımcıların oranı %77,5, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, ülkemiz için yararlıdır şeklinde düşünenlerin oranı %79'dur. Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli bireylere fayda sağlar oranı %84,9'ken, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli birey ailelerine fayda sağlar oranı %80'dir. Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, hayvancılık işletme sahiplerine fayda sağlar oranı %59, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, bireye sadece maddi kazanç sağlar oranı %32'dir.

Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilmeleri için okul müfredatına hayvancılık ile ilgili ders/derslerin eklenmesi gerekli olduğunu düşünenlerin oranı %84'dür.

Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilmeleri için hayvancılık faaliyetleri ile ilgili hizmet içi kursların açılması gerektiğini düşünenlerin oranı %82,5, engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için verilen devlet destekleri/teşvikler artırılması gerektiğini düşünenlerin oranı %83,5'dir. Ayrıca, "Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için, işletmeler ile ilgili kanun/yönetmelik maddeleri engelli bireylere fayda sağlayacak şekilde değiştirilmelidir" görüşünde olanların oranı %80,9 şeklinde tespit edilmiştir.

Katılımcıların engel türü ve engel oranlarına ait dağılımları Tablo 6'da sunulmuştur. Tablo 6'da görüldüğü gibi engelli katılımcılar arasında çalışmaya engeli olabilecek engel oranının %80-100 aralığı baz alındığında (ki bu oran engel türüne göre değişiklik gösterebilmektedir) toplam sayı içerisinde oranı %30,5 olarak tespit edilmiştir. Ankete katılanların gönüllüklük esası ve anketi tamamlayamayacak engel türüne sahip olanların aileleri tarafından anket sorularına yanıtlar verildiğinden bu katılımcıların yanıtları çalışmadan çıkarılmamıştır.

Tablo 6. Engel Türü ile Engel Oranları Arasındaki Dağılım

Engel türü / Engel oranı	20-39	40-59	60-79	80-100	Toplam
Zihinsel	16	14	45	31	106
Görme	0	3	10	8	21
İşitme	0	2	3	2	7
Kronik	1	5	8	6	20
Ortopedik	4	11	9	6	30
Dil-Konuşma	1	2	1	0	4
Ruhsal-Duygusal	0	2	0	0	2
Çoklu Engel	0	0	2	8	10
Toplam	22	39	78	61	200

Katılımcıların engel türü ve eğitim düzeylerine ait dağılımları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Engel Türü ile Eğitim Düzeyi Arasındaki Dağılım

Engel türü/Eğitim düzeyi	Eğitim yok	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Zihinsel	12	40	23	18	11	104
Görme	2	4	2	7	5	20
İşitme	0	0	2	2	2	6
Kronik	2	1	3	4	9	19
Ortopedik	2	9	5	2	10	28
Dil-Konuşma	1	1	1	0	1	4
Ruhsal-Duygusal	0	0	0	1	0	1
Çoklu Engel	1	3	3	1	0	8
Toplam	20	58	39	35	38	190

Tablo 7 incelendiğinde, engel türü ile eğitim düzeyi arasında homojene yakın bir dağılım olduğu, engelli bireyler açısından eğitim almanın, eğitim alma yolundaki engeller kalktığı takdirde sorun oluşturmadığı görülmektedir. Tabloda “*eğitim yok*” sütunundaki sayıların çoğunluğu yaş olarak eğitim çağı altındaki bireylerden oluşmaktadır ve ebeveynleri tarafından anket soruları yanıtlanmıştır.

Araştırmaya katılan engelli bireylerin tutumları (n ve (%) değerleri), frekans ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylerin Tutumları (N ve (%) Değerleri), Frekans Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ölçek Soruları	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	N	Ortalama	St. Sapma
İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir.	1 (0,5)	0 (0,0)	7 (3,5)	22 (11,0)	170 (85,0)	200	4,80	0,540
İstihdam, engelli bireylerin toplumdan dışlanmasını engelleyecektir.	1 (0,5)	2 (1,0)	11 (5,5)	22 (11,0)	164 (82,0)	200	4,73	0,655
Engellilerin istihdam problemleri olduğuna inanıyorum.	3 (1,5)	4 (2,0)	17 (8,5)	20 (10,1)	155 (77,9)	199	4,61	0,845
İstihdam edilen engelli bireyler, bağımsız bir birey olacaktır.	0 (0,0)	6 (3,0)	13 (6,5)	37 (18,5)	144 (72,0)	200	4,60	0,744
Mevcut eğitim müfredatında iş ve mesleki eğitime daha fazla yer verilmesini isterim.	1 (0,6)	2 (1,1)	16 (9,1)	44 (25,0)	113 (64,2)	176	4,51	0,756
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli bireylere fayda sağlar.	6 (3,0)	2 (1,0)	22 (11,1)	39 (19,6)	130 (65,3)	199	4,43	0,945
Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için verilen devlet destekleri/teşvikler artırılmalıdır.	7 (3,5)	2 (1,0)	23 (11,5)	33 (16,5)	134 (67,0)	199	4,43	0,982
Bir meslek sahibi olmak istiyorum.	7 (3,5)	8 (4,0)	14 (7,0)	27 (13,5)	127 (63,5)	183	4,42	1,060
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli birey ailelerine fayda sağlar.	8 (4,0)	1 (0,5)	31 (15,5)	29 (14,5)	131 (65,5)	200	4,37	1,029
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilmeleri için okul müfredatına hayvancılık ile ilgili ders/derslerin eklenmesi gereklidir.	6 (3,0)	2 (1,0)	24 (12,0)	49 (24,5)	119 (59,5)	200	4,37	0,947
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilmeleri için hayvancılık faaliyetleri ile ilgili hizmet içi kurslar açılmalıdır.	7 (3,5)	1 (0,5)	27 (13,5)	44 (22,0)	121 (60,5)	200	4,36	0,977
Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için. işletmeler ile ilgili kanun/yönetmelik maddeleri engelli bireylere fayda sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.	8 (4,0)	3 (1,5)	27 (13,6)	32 (16,1)	129 (64,8)	199	4,36	1,039
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde faydalı olacağını düşünüyorum.	6 (3,0)	3 (1,5)	30 (15,0)	38 (19,0)	123 (61,5)	200	4,35	0,990
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, ülkemiz için yararlıdır.	6 (3,0)	3 (1,5)	33 (16,5)	36 (18,0)	122 (61,0)	200	4,32	1,002

Tablo 6. (Devamı)

Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebileceğini düşünüyorum.	9 (4,5)	3 (1,5)	27 (13,5)	49 (24,5)	112 (56,0)	200	4,26	1,048
Hayvanları severim.	15 (7,5)	4 (2,0)	21 (10,5)	37 (18,5)	122 (61,0)	199	4,24	1,194
Çiftlik hayvanları hakkında bilgi sahibiyim.	26 (13,0)	19 (9,5)	36 (18,0)	43 (21,5)	75 (37,5)	200	4,23	1,123
Hayvancılık faaliyetlerinin bana fayda sağlayacağını düşünüyorum.	11 (5,5)	4 (2,0)	30 (15,0)	39 (19,5)	116 (58,0)	200	4,23	1,123
Genel olarak hayatımı nasıl devam ettireceğim konusunda kaygı yaşıyorum.	12 (6,0)	14 (7,0)	20 (10,0)	27 (13,5)	126 (63)	199	4,21	1,233
Hayvanlarla zaman geçirince mutlu olduğumu hissedirim.	14 (7,0)	6 (3,0)	25 (12,5)	42 (21,0)	112 (56,0)	199	4,17	1,192
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, hayvancılık işletme sahiplerine fayda sağlar.	7 (6-3,5)	6 (3,0)	49 (24,5)	28 (14,0)	110 (55,0)	200	4,14	1,103
Hayvanlarla zaman geçirmemin. mental. sosyal ve fiziksel sağlığımın iyileştirilmesinde önemli rol oynar.	13 (6,5)	5 (2,5)	30 (15,0)	49 (24,5)	103 (51,5)	200	4,12	1,159
Okullardaki eğitim müfredatında. yoğunluğun akademik eğitimde olduğunu söyleyebilirim.	6 (3,4)	12 (6,9)	30 (17,1)	47 (26,9)	80 (45,7)	175	4,05	1,103
Hayvan destekli müdahale yönteminin engelli bireylere etkili olabileceğine inanıyorum.	16 (8,0)	6 (3,0)	44 (22,0)	37 (18,5)	85 (42,5)	188	3,90	1,256
Bir çiftlik hayvanı bakımı ile ilgili sorumluluk üstlenebileceğime/başarılı olabileceğime inanıyorum.	20 (10,0)	11 (5,5)	55 (27,5)	30 (15,0)	84 (42,0)	200	3,74	1,324
Hayvan destekli müdahale yöntemi(hayvan desteğiyle tedavi/rehabilitasyon) hakkında bilgi sahibiyim.	47 (23,5)	19 (9,5)	55 (27,5)	23 (11,5)	56 (28,0)	200	3,11	1,506
Okulu sadece akademik becerilerin kazandırıldığı bir yer olarak görüyorum.	43 (24,6)	25 (14,3)	35 (20,0)	27 (15,4)	45 (25,7)	175	3,03	1,523
Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir.	45 (22,6)	42 (21,1)	46 (23,1)	21 (10,6)	45 (22,6)	199	2,89	1,458
Kendimi sadece tüketici olarak görüyorum.	50 (25,1)	39 (19,6)	50 (25,1)	22 (11,1)	38 (19,1)	199	2,79	1,429
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, bireye sadece maddi kazanç sağlar.	58 (29,0)	37 (18,5)	41 (20,5)	17 (8,5)	47 (23,5)	200	2,79	1,529
Engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için gereklidir.	79 (39,5)	48 (24,0)	33 (16,5)	15 (7,5)	25 (12,5)	200	2,29	1,381

Çalışmada katılım düzeyi frekans ortalama değerlerine göre en yüksek bulunan ilk beş önerme dikkate alındığında; Engelli bireylerin en yüksek katılım düzeyi 4.80 ortalama ile “İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir”, 4.73 katılım düzeyi ortalaması ile

“İstihdam, engelli bireylerin toplumdan dışlanmasını engelleyecektir”, 4.61 ortalama ile *“Engellilerin istihdam problemleri olduğuna inanıyorum”* 4.60 ortalama katılım düzeyi ile *“İstihdam edilen engelli bireyler, bağımsız bir birey olacaktır”* ve 4.51 ortalama katılım düzeyi ile *“Mevcut eğitim müfredatında iş ve mesleki eğitimlere daha fazla yer verilmesini isterim”* yanıtı şeklinde sıralanmıştır (Tablo 8). Katılımcı engelli bireylerin bu en yüksek beş katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi *“Kesinlikle katılıyorum”* şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Çalışmada katılım düzeyi frekans ortalama değerlerine göre en düşük bulunan son beş önerme dikkate alındığında; engelli bireylerin en düşük katılım düzeyi 2.29 ortalama ile *“Engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için gereklidir”*, 2.79 katılım düzeyi ortalamaları ile *“Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri. bireye sadece maddi kazanç sağlar”*, *“Kendimi sadece tüketici olarak görüyorum”*, 2.89 ortalama katılım düzeyi ile *“Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir”* ve 3.03 katılım düzeyi ortalaması ile *“Okulu sadece akademik becerilerin kazandırıldığı bir yer olarak görüyorum”* yanıtı şeklinde sıralanmıştır (Tablo 8). Katılımcı engelli bireylerin bu en düşük beş katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi *“Katılmıyorum”* ve *“Kararsızım”* şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Çalışmada katılım düzeyi en yüksek ve en düşük yukarda belirtilen önermeler dışındaki diğer önermeler dikkate alındığında, katılımcı engelli bireylerin katılım düzeyi ortalamasının 3.11-4.43 aralığında değiştiği ve genel olarak bu önermeleri *“Katılıyorum”* şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir (Tablo 8).

Eğitmenler

Araştırmaya katılan Eğitimcilerle ait sosyo-demografik özellikler Tablo 9’da sunulmuştur.

Araştırmaya katılan Eğitimcilerin %44,7’si erkek ve %55,3’ü kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcı eğitimcilerin %34,1’i 22-27 yaş aralığında, %38,6’sı 28-33 yaş aralığında, %13,6’sı 34-39 yaş aralığında, %9,1’i 40-45 yaş aralığında ve %4,5’i 45 yaşından büyük oldukları görülmektedir. Eğitim düzeyleri bakımından eğitimcilerin %85,6’sı lisans, %13,6’sı yüksek lisans ve %0,8’i doktora mezunudur. Meslekteki hizmet sürelerine bakıldığında, katılımcı eğitimcilerin %45,5’i 1-5 yıl, %34,8’i 6-10 yıl, %11,4’ü 11-15 yıl ve %8,4’ü 16 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Eğitimciler Ait Sosyo-Demografik Özellikler

Özellik		Gözlem sayısı (n)	%
Cinsiyet	Erkek	59	44,7
	Kadın	73	55,3
Yaş	22-27	45	34,1
	28-33	51	38,6
	34-39	18	13,6
	40-45	12	9,1
	46+	6	4,5
Eğitim Durumu	Lisans	113	85,6
	Yüksek lisans	18	13,6
	Doktora	1	0,8
Meslekteki hizmet süreniz	1-5 yıl	60	45,5
	6-10 yıl	46	34,8
	11-15 yıl	15	11,4
	16 yıl ve üzeri	11	8,4

Araştırmaya katılan eğitimcilerin engelli öğrencilerine ait bilgi ve görüşleri Tablo 10’da sunulmuştur. Katılımcı eğitimciler “Öğrencilerimi, bir hayvanla zaman geçirirken gözlemleme fırsatım oldu” sorusuna %72,7 ile “Evet”, %27,3 ile “Hayır” yanıtını vermişlerdir. Evet yanıtı verenlerin %92,7’si “Öğrencileriniz hayvanla zaman geçirirken davranış olarak nasıldı?” sorusuna öğrencilerin davranış problemi göstermediğini belirtirken, %7,3’ünün öğrencilerin davranış problemi gösterdiğini beyan etmişlerdir. Katılımcı eğitimcilerin %48’i öğrencileri hayvan çiftliklerine veya hayvan barınaklarına götürdüğünü, %52’si ise götürmediklerini bildirmişlerdir. Katılımcı eğitimciler, hayvan çiftliklerine veya hayvan barınaklarına götürülen öğrencilerin %68,9’unun olumlu tutum gösterdiklerini, sadece %11,5’inin olumsuz tutum sergilediğini belirtmişlerdir.

Eğitimciler öğrencilerinin %51,2’sinin evcil hayvan sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcı eğitimcilerin “Hayvan destekli müdahale yöntemi (hayvan destekli rehabilitasyon) hakkında bilgi sahibiyim” sorusuna %44,1’i “Evet” yanıtını verirken, %55,9’u “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Katılımcı eğitimciler “Mezun olduktan sonra istihdam edilen öğrenci/lerim var” sorusuna %33,6 oranında “Evet” yanıtını verirken, bunların %4,6’sının tarım/hayvancılık alanında, %18,6’sının atölye/sanayi alanında, %14’ünün memur ve %62,8’inin serbest meslek alanlarında istihdam edildiklerini beyan etmişlerdir. “Engelli bireylerin hangi üretim faaliyetinde daha başarılı olacağına inanıyorsunuz?” şeklindeki soruya eğitimcilerin %42,4’ünün tarım/hayvancılık alanında, %28,8’inin atölye/sanayi alanında, %12,1’inin memuriyet ve %16,7’sinin serbest meslek alanlarında daha başarılı olacaklarına inandıklarını belirtmişlerdir (Tablo 10).

Tablo 10. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Engelli Öğrencilerine Ait Bilgi ve Görüşleri

		Gözlem sayısı (n)	%
Öğrencilerimi, bir hayvanla zaman geçirirken gözlemleme fırsatım oldu.	Evet	96	72,7
	Hayır	36	27,3
Cevabınız evet ise; genel olarak öğrencileriniz hayvanla zaman geçirirken davranış olarak nasıldı?	Davranış problemi göstermediler	89	92,7
	Davranış problemi gösterdiler	7	7,3
Öğrencilerimi gezi amaçlı hayvan çiftliklerine veya hayvan barınaklarına götürdüm.	Evet	61	48,0
	Hayır	66	52,0
Cevabınız evet ise; öğrencinizin hayvanlarla karşılaştığındaki tavrı ne oldu?	Olumlu tutum	42	68,9
	Olumsuz tutum	7	11,5
	Tutum yok	12	19,6
Evcil hayvan sahibi olan öğrencim var.	Evet	64	51,2
	Hayır	61	48,8
Hayvan destekli müdahale yöntemi (hayvan destekli rehabilitasyon) hakkında bilgi sahibiyim.	Evet	56	44,1
	Hayır	71	55,9
Engelli bireylerin hangi üretim faaliyetinde daha başarılı olacağına inanıyorsunuz?	Tarım/Hayvancılık	56	42,4
	Atölye/sanayi	38	28,8
	Memur	16	12,1
	Serbest meslek	22	16,7
Mezun olduktan sonra istihdam edilen öğrenci/lerim var	Evet	43	33,6
	Hayır	85	66,4
Cevabınız evet ise; öğrenci/ler hangi alanda istihdam edilmiştir?	Tarım/Hayvancılık	2	4,6
	Atölye/sanayi	8	18,6
	Memur	6	14,0
	Serbest meslek	27	62,8

Araştırmaya katılan eğitimcilerin tutumları (n ve (%) değerleri), frekans ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Tutumları (N ve (%) Değerleri), Frekans Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ölçek Soruları	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	N	Ortalama	St. Sapma
Öğrencilerimin meslek sahibi olmasını isterim.	3 (2,3)	0 (0,0)	3 (2,3)	15 (11,6)	108 (83,7)	129	4,74	0,721
Engelli bireyleri, üretim faaliyetlerinde görmek isterim.	2 (1,5)	2 (1,5)	4 (3,1)	17 (13,1)	105 (80,8)	130	4,70	0,743
İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir.	1 (0,8)	0 (0,0)	4 (3,1)	34 (26,2)	91 (70,0)	130	4,65	0,621
İstihdam, engelli bireylerin toplumdan dışlanmasını engelleyecektir.	1 (0,8)	1 (0,8)	5 (3,8)	37 (28,5)	86 (66,2)	130	4,58	0,680
Öğrencilerimin davranış problemlerinin, sınıf dışı uygulama faaliyetleriyle (atölye. üretim. bakım-onarım) sağlanabileceğine inanıyorum.	1 (0,8)	1 (0,8)	9 (7,0)	31 (24,2)	86 (67,2)	128	4,56	0,729
Mevcut müfredatta, iş ve mesleki eğitimlere daha fazla yer verilmesi gerekir.	2 (1,5)	0 (0,0)	9 (6,9)	32 (24,6)	87 (66,9)	130	4,55	0,758
Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli birey ailelerine fayda sağlar.	1 (0,8)	2 (1,6)	9 (7,0)	33 (25,6)	84 (65,1)	129	4,53	0,761
Engelli bireylerin, hayvan beslemesi ya da hayvanlarla zaman geçirmesi. mental. sosyal ve fiziksel sağlıklarının iyileştirilmesinde önemli rol oynar.	1 (0,8)	0 (0,0)	8 (6,5)	39 (31,5)	76 (61,3)	124	4,52	0,692

Tablo 11. (Devamı)

Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli bireylere fayda sağlar.	1 (0,8)	1 (0,8)	9 (6,9)	39 (30,0)	80 (61,5)	130	4,51	0,729
Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, ülkemiz için yararlıdır.	1 (0,8)	0 (0,0)	17 (13,2)	37 (28,7)	74 (57,4)	130	4,51	0,729
Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için verilen devlet destekleri/teşvikler artırılmalıdır.	1 (0,8)	2 (1,6)	13 (10,1)	29 (22,5)	84 (65,1)	129	4,50	0,802
Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için işletmeler ile ilgili kanun/yönetmelik maddeleri engelli bireylere fayda sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.	1 (0,8)	1 (0,8)	11 (8,7)	34 (26,8)	80 (63,0)	127	4,50	0,755
Öğrencilerimin eğitim-öğretim çağından sonra hayatlarına nasıl devam edecekleri konusunda kaygı yaşıyorum.	1 (0,8)	4 (3,1)	11 (8,5)	32 (24,8)	81 (62,8)	129	4,46	0,839
Engelli bireylerin istihdam problemleri olduğuna inanıyorum.	6 (4,6)	4 (3,1)	11 (8,5)	24 (18,5)	85 (65,4)	130	4,37	1,072
Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilirliklerinin önünü açmak adına; hayvancılık faaliyetleri ile ilgili hizmet içi kurslar açılmalıdır.	1 (0,8)	3 (2,3)	18 (14,0)	37 (28,7)	70 (54,3)	129	4,33	0,860
Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebileceğini düşünüyorum.	1 (0,8)	2 (1,5)	25 (19,2)	32 (24,6)	70 (53,8)	130	4,29	0,884
Öğrencilerime hayvan sevgisi kazandırmak için çalışmalar yaparım.	1 (0,8)	1 (0,8)	19 (15,3)	45 (36,3)	58 (46,8)	124	4,27	0,810
Hayvanlar ile etkileşime geçen öğrencilerimin olumlu yönde etkilendiğini söyleyebilirim.	1 (0,9)	1 (0,9)	17 (14,5)	47 (40,2)	51 (43,6)	117	4,25	0,798
Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilirliklerinin önünü açmak adına; okul müfredatına hayvancılık ile ilgili ders/derslerin eklenmesi gereklidir.	0 (0,0)	2 (1,6)	25 (19,4)	43 (33,3)	59 (45,7)	129	4,23	0,815
Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, işletme sahiplerine fayda sağlar.	2 (1,5)	3 (2,3)	22 (16,9)	45 (34,6)	58 (44,6)	130	4,18	0,905
Hayvan destekli müdahale yönteminin engelli bireylere etkili olabileceğine inanıyorum.	1 (0,8)	2 (1,7)	20 (16,5)	51 (42,1)	47 (38,8)	121	4,17	0,820
Öğrencilerimin meslek edinmesi hususunda; öğrencilerimin velilerine rehberlik hizmeti veririm.	2 (1,6)	4 (3,1)	22 (17,1)	49 (38,0)	52 (40,3)	129	4,12	0,910
Engelli bireylerin, bir hayvanın bakımı ile ilgili sorumluluk üstlenebileceğine/başarılı olabileceğine inanıyorum.	1 (0,8)	5 (4,1)	23 (18,7)	49 (39,8)	45 (36,6)	123	4,07	0,889
İstihdam edilen engelli bireyler, bağımsız bir birey olacaktır.	3 (2,3)	7 (5,4)	21 (16,3)	46 (35,7)	52 (40,3)	129	4,06	0,998
Okulumuzda, öğrencilerimle iş ve mesleki becerilerle alakalı çalışmalar yaparım.	3 (2,3)	16 (12,3)	32 (24,6)	46 (35,4)	33 (25,4)	130	3,69	1,055
Okullardaki eğitim müfredatında, yoğunluğun akademik eğitimde olduğunu söyleyebilirim.	2 (1,5)	15 (11,5)	38 (29,2)	42 (32,3)	33 (25,4)	130	3,68	1,027
Öğrencilerim hayvan bakımı ile alakalı sorumluluklar alır.	6 (5,1)	12 (10,2)	43 (36,4)	33 (28,0)	24 (20,3)	118	3,48	1,084

Tablo 11. (Devamı)

Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir.	47 (36,4)	29 (22,5)	30 (23,3)	13 (10,1)	10 (7,8)	129	2,30	1,272
Engelli bireylerin. hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri. bireye sadece maddi kazanç sağlar.	53 (41,1)	45 (34,9)	12 (9,3)	10 (7,8)	9 (7,0)	129	2,05	1,205
Okulu sadece akademik becerilerin kazandırıldığı bir yer olarak görüyorum.	71 (54,6)	23 (17,7)	20 (15,4)	10 (7,7)	6 (4,6)	130	1,90	1,193
Engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için gereklidir.	66 (50,8)	40 (30,8)	13 (10,0)	4 (3,1)	7 (5,4)	130	1,82	1,091
Engelli bireyleri, sadece tüketici olarak görüyorum.	85 (65,4)	32 (24,6)	4 (3,1)	3 (2,3)	6 (4,6)	130	1,56	1,004

Çalışmada katılım düzeyi frekans ortalama değerlerine göre en yüksek bulunan ilk beş önerme dikkate alındığında; öğretmenlerin en yüksek katılım düzeyi 4,74 ortalama ile “*Engelli öğrencilerimin meslek sahibi olmasını isterim*”, 4,70 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireyleri, üretim faaliyetlerinde görmek isterim*”, 4,65 katılım düzeyi ortalaması ile “*İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir*”, 4,58 katılım düzeyi ortalaması ile “*İstihdam, engelli bireylerin toplumdan dışlanmasını engelleyecektir*” ve 4,56 katılım düzeyi ortalaması ile “*Öğrencilerimin davranış problemlerinin, sınıf dışı uygulama faaliyetleriyle (atölye. üretim. bakım-onarım) sağaltılabileceğine inanıyorum*” yanıtları şeklinde sıralanmıştır (Tablo 11). Katılımcı öğretmenler bu 5 önermeyi “*Kesinlikle katılıyorum*” şeklinde değerlendirmişlerdir.

Çalışmada katılım düzeyi frekans ortalama değerlerine göre en düşük bulunan son beş önerme dikkate alındığında; öğretmenlerin en düşük katılım düzeyi 1,56 ortalama ile “*Engelli bireyleri, sadece tüketici olarak görüyorum*”, 1,82 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için gereklidir*”, 1,90 ortalama ile “*Okulu sadece akademik becerilerin kazandırıldığı bir yer olarak görüyorum*” 2,05 ortalama katılım düzeyi ile “*Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri bireye sadece maddi kazanç sağlar*” ve 2,30 ortalama katılım düzeyi ile “*Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir*” yanıtı şeklinde sıralanmıştır (Tablo 11). Katılımcı öğretmenlerin bu son düşük katılım düzeyi ortalamasına sahip beş önermeyi “*Katılmıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Çalışmada katılım düzeyi en yüksek ve en düşük yukarda belirtilen önermeler dışındaki diğer önermeler dikkate alındığında, katılımcı Öğretmenlerin katılım düzeyi ortalamasının 3,48-4,55 aralığında değiştiği ve genel olarak bu önermeleri “*Katılıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir (Tablo 11).

Ayrıca, araştırmaya katılan öğretmen katılımcıların; “*Engelli bireylerin, hayvan beslemesi ya da hayvanlarla zaman geçirmesi. mental sosyal ve fiziksel sağlıklarının*

iyileştirilmesinde önemli rol oynar” sorusuna %92,8’inin olumlu, “Engelli bireylerin, hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli bireylere fayda sağlar” sorusuna %91,5’inin olumlu, “Hayvanlar ile etkileşime geçen öğrencilerimin olumlu yönde etkilendiğini söylebilirim” sorusuna %83,8’inin olumlu ve “Engelli bireylerin, bir hayvanın bakımı ile ilgili sorumluluk üstlenebileceğini/başarılı olabileceğine inanıyorum” sorusuna %76,4’ünün olumlu yönde cevap verdikleri görülmüştür. Bu sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde; katılımcı eğitimcilerin, engelli bireyler hakkında; hayvan bakım ve beslenmesinde sorumluluk alabileceklerini ve engelli bireylerin hayvanlarla zaman geçirirken olumlu yönde etkilenebileceklerini düşündükleri kanaatine varılmaktadır.

İşletme Sahipleri/ Sorumluları

Araştırmaya katılan işletme sorumlularına ait sosyo-demografik özellikler Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12’de görüldüğü gibi, çalışmaya katılan işletme sahibi ya da sorumlularının %90,9’u erkek ve %9,1’i kadındır. Katılımcı işletme sahiplerinin %13,6’sı 25 yaşından küçük, %40,9’u 25-34 yaş aralığında, %21,2’si 35-44 yaş aralığında ve %24,2’sinin 45 yaş ve üzeri oldukları belirlenmiştir. Katılımcı işletme sahiplerinin %7,6’sı herhangi bir eğitim almadıkları, %18,2’sinin ilkokul, %7,6’sının ortaokul, %28,8’inin lise, %15,2’si önlisans, %10,6’sı lisans, %3’ü yüksek lisans ve %9,1’inin doktora mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 12. Araştırmaya Katılan İşletme Sahiplerine Ait Sosyo-Demografik Özellikler

Özellik		Frekansı	%
Cinsiyet	Erkek	60	90,9
	Kadın	6	9,1
Eğitim Durumu	Eğitim yok	5	7,6
	İlkokul	12	18,2
	Ortaokul	5	7,6
	Lise	19	28,8
	Ön lisans	10	15,2
	Lisans	7	10,6
	Yüksek lisans	2	3,0
	Doktora	6	9,1
Yaş	<25	9	13,6
	25-34	27	40,9
	35-44	14	21,2
	45+	16	24,2

Araştırmaya katılan işletmelere ait sosyo-demografik özellikler Tablo 13’de sunulmuştur. Araştırmaya katılan işletmelerde çalışan kişi sayılarına bakıldığında, işletmelerin %81,8’inin 1-9 kişi, %10,6’sının 6-10 kişi ve %7,6’sının 11-30 kişi çalıştırdıkları tespit edilmiştir. İşletmelerde %43,9’unda hiç ücretli işçi çalıştırılmadığı ve aile içi işletmeler olduğu,

%45,5’inde 1-5 ücretli işçi, %4,5’inde 6-10 ücretli işçi ve %6,1’inde 11-30 ücretli işçi çalıştırdıkları bildirilmiştir. İşletmelerde engelli birey çalıştırıp çalıştırmadıkları ile ilgili soruya, katılımcıların %16,7’si evet çalıştı/çalışmakta yanıtını vermişlerdir.

Tablo 13. Araştırmaya Katılan İşletmelere Ait Sosyo-Demografik Özellikler

		Gözlem sayısı (n)	%
İşletmede çalışan kişi sayısı?	1-5	54	81,8
	6-10	7	10,6
	11-30	5	7,6
İşletmede çalışan ücretli işçi sayısı?	0	29	43,9
	1-5	30	45,5
	6-10	3	4,5
	11-30	4	6,1
İşletmede engelli birey çalıştı /çalışmakta.	Evet	11	16,7
	Hayır	55	83,3

Araştırmaya katılan işletme sahiplerinin tutumları (n ve (%) değerleri), frekans ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 14’de sunulmuştur.

Tablo 14. Araştırmaya Katılan İşletme Sahiplerinin Tutumları (N ve (%) Değerleri), Frekans Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ölçek Soruları	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	N	Ortalama	St. Sapma
Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için verilen devlet destekleri/teşvikler artırılmalıdır.	0 (0,0)	1 (1,5)	2 (3,1)	12 (18,5)	50 (76,9)	65	4,71	0,605
Toplumdaki tüm bireylerin bir meslek sahibi olması gerektiğini düşünüyorum.	1 (1,5)	5 (7,6)	15 (22,7)	23 (34,8)	22 (33,3)	66	4,65	0,734
Engelli bireylere iş sağlayarak, onlara yardımcı olunması gerektiğine inanıyorum.	1 (1,5)	0 (0,0)	1 (1,5)	24 (36,4)	40 (60,6)	66	4,55	0,683
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilirliklerinin önünü açmak adına; hayvancılık faaliyetleri ile ilgili hizmet içi kurslar açılmalıdır.	0 (0,0)	1 (1,5)	1 (1,5)	27 (42,2)	35 (54,7)	64	4,50	0,617
Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için işletmeler ile ilgili kanun/yönetmelik maddeleri engelli bireylere fayda sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.	1 (1,5)	0 (0,0)	8 (12,3)	15 (23,1)	41 (63,1)	65	4,46	0,831
Engelli çalışanların azmı ve çalışkanlığı çalışma arkadaşlarını da motive eder.	1 (1,5)	3 (4,5)	25 (37,9)	17 (25,8)	20 (30,3)	66	4,45	0,612
Engelli bireylerle uyum içinde çalışmak için, tüm çalışanlara bu konuyla ilgili (örn. Engelli bireylerle nasıl iletişim kurulması gerektiği, vs.) eğitim verilmelidir.	0 (0,0)	0 (0,0)	4 (6,1)	28 (42,4)	34 (51,5)	66	4,45	0,612
Engelli bireylerin istihdam problemleri olduğuna inanıyorum.	0(0,0)	3 (4,5)	5 (7,6)	25 (37,9)	33 (50,0)	66	4,33	0,810
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli bireylere fayda sağlar.	1 (1,5)	1 (1,5)	3 (4,6)	32 (49,2)	28 (43,1)	65	4,31	0,769
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli birey ailelerine fayda sağlar.	0 (0,0)	1 (1,5)	7 (10,8)	31 (47,7)	26 (40,0)	65	4,26	0,713
İşletmede gerekli düzenlemeler ve gerekli imkanlar sağlanırsa engelli bireylerin de diğer bireyler gibi çalışabileceklerine inanıyorum.	1 (1,5)	0 (0,0)	6 (9,1)	30 (45,5)	29 (43,9)	66	4,24	0,703
İstihdam, engelli bireylerin toplumdaki dışlanmasını engelleyecektir.	0 (0,0)	0 (0,0)	10 (15,2)	30 (45,5)	26 (39,4)	66	4,24	0,703
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebileceğini düşünüyorum.	0 (0,0)	0 (0,0)	5 (7,6)	41 (62,1)	20 (30,3)	66	4,23	0,844

Tablo 14. (Devamı)

Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilirliklerinin önünü açmak adına; okul müfredatına hayvancılık ile ilgili ders/derslerin eklenmesi gereklidir.	1 (1,5)	1 (1,5)	8 (12,3)	27 (41,5)	28 (43,1)	65	4,23	0,844
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, ülkemiz için yararlıdır.	1 (1,5)	0 (0,0)	8 (12,1)	33 (50,0)	24 (36,4)	65	4,20	0,769
Yeterli mesleki eğitim alırlarsa, engelli bireylerin de diğer bireyler gibi çalışabileceklerine inanıyorum.	1 (1,5)	1 (1,5)	9 (13,6)	28 (42,4)	27 (40,9)	66	4,20	0,845
İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir.	0 (0,0)	1 (1,5)	14 (21,2)	24 (36,4)	27 (40,9)	66	4,17	0,815
İstihdam edilen engelli bireyler, bağımsız bir birey olacaktır.	1 (1,5)	1 (1,5)	13 (19,7)	27 (40,9)	24 (36,4)	66	4,09	0,872
Engelli bireylere, sahip oldukları vasıflardan düşük seviyede iş yaptırmak, onlara karşı yapılan bir haksızlıktır.	1 (1,5)	1 (1,5)	16 (24,6)	24 (36,9)	23 (35,4)	65	4,03	0,901
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri işletme sahiplerine fayda sağlar.	0 (0,0)	3 (4,6)	18 (27,7)	22 (33,8)	22 (33,8)	65	3,97	0,901
Engelli bireylerin meslek sahibi olması gerektiğini düşünüyorum.	1 (1,5)	1 (1,5)	8 (12,1)	21 (31,8)	35 (53,0)	66	3,91	1,003
Engelli bireyler, genel olarak sorumluluk almaktan kaçmazlar.	3 (4,5)	1 (1,5)	25 (38,5)	18 (27,7)	18 (27,7)	65	3,72	1,038
İşletmemizde, engelli bireylerin mesleki eğitimi için kaynaklarımızdan harcanma yapılması gerektiğini düşünüyorum.	17 (26,2)	7 (10,8)	5 (7,7)	17 (26,2)	19 (29,2)	65	3,22	1,606
Engelli bireylerin istihdamı sadece maddi kazanç için gereklidir.	18 (27,3)	20 (30,3)	9 (13,6)	10 (15,2)	9 (13,6)	66	2,58	1,393
Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri bireye sadece maddi kazanç sağlar.	21 (32,8)	15 (23,4)	8 (12,5)	12 (18,8)	8 (12,5)	64	2,55	1,436
Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir.	16 (24,2)	24 (36,4)	13 (19,7)	3 (4,5)	10 (15,2)	66	2,50	1,327

Çalışmada katılım düzeyi frekans ortalama değerlerine göre en yüksek bulunan ilk beş önerme dikkate alındığında; işletme sahiplerinin en yüksek katılım düzeyi 4,71 ortalama ile “Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için verilen devlet destekleri/teşvikler artırılmalıdır”, 4,65 katılım düzeyi ortalamaları ile “Toplumdaki tüm bireylerin bir meslek sahibi olması gerektiğini düşünüyorum”, 4,55 ortalama katılım düzeyi ile “Engelli bireylere iş sağlayarak, onlara yardımcı olunması gerektiğine inanıyorum”, 4,50 katılım düzeyi ortalaması ile “Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilirliklerinin önünü açmak adına; hayvancılık faaliyetleri ile ilgili hizmet içi kurslar açılmalıdır” ve 4,46 ortalama katılım düzeyi ile “Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için işletmeler ile ilgili kanun/yönetmelik maddeleri engelli bireylere fayda

sağlayacak şekilde değiştirilmelidir” yanıtı şeklinde sıralanmıştır (Tablo 14). Katılımcı işletme sahiplerinin bu en yüksek beş katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi “*Kesinlikle katılıyorum*” ve “*Katılıyorum*” şeklinde olumlu olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Çalışmada katılım düzeyi frekans ortalama değerlerine göre en düşük bulunan son beş önerme dikkate alındığında; işletme sahiplerinin en düşük katılım düzeyi 2,50 ortalama ile “*Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir*”, 2,55 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri bireye sadece maddi kazanç sağlar*”, 2,58 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireylerin istihdamı sadece maddi kazanç için gereklidir*”, 3,22 ortalama katılım düzeyi ile “*İşletmemizde, engelli bireylerin mesleki eğitimi için kaynaklarımızdan harcanma yapılması gerektiğini düşünüyorum*” ve 3,72 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireyler, genel olarak sorumluluk almaktan kaçmazlar*” yanıtı şeklinde sıralanmıştır (Tablo 14). Katılımcı işletme sahiplerinin bu en düşük iki katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi “*Katılmıyorum*”, sonraki iki önermeyi “*Kararsızım*” ve son önermeyi “*Katılıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Çalışmada katılım düzeyi en yüksek ve en düşük yukarıda belirtilen önermeler dışındaki diğer önermeler dikkate alındığında, katılımcı işletme sahiplerinin katılım düzeyi ortalamasının 3.72-4.45 aralığında değiştiği ve bu önermeleri “*Katılıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir (Tablo 14).

Ayrıca, araştırmaya katılan işletme sahibi/sorumlusu katılımcıların; “*Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, engelli bireylere fayda sağlar*” sorusuna %92,3’ünün olumlu yönde, “*Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebileceğini düşünüyorum*” sorusuna %92,5’inin olumlu yönde, “*İşletmede gerekli düzenlemeler ve gerekli imkanlar sağlanırsa engelli bireylerin de diğer bireyler gibi çalışabileceklerine inanıyorum*” sorusuna %89,4’ünün olumlu yönde ve “*Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri ülkemiz için yararlıdır*” sorusuna %86,4’ünün olumlu yönde cevap belirttiği görülmektedir. Bu sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde; işletme sahibi ve sorumluları, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamının sorun teşkil etmeyeceğini ve engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde sorumluluk alabileceklerini düşündükleri kanaatine varılmaktadır.

Engelli Bireylerin Hayvancılık Faaliyetlerine İstihdamı ile İlgili Analizler

Çalışmaya katılan engelli bireyler, eğitmenler ve işletme sorumlularının, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamı ile ilgili likert ölçekli sorulara verdikleri

yanıtların ortalaması ve standart sapması Tablo 15’de verilmiştir. Elde edilen ortalama, katılımcı engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamı ile ilgili genel bir fikir ortaya koymaktadır. Analiz sonucuna göre ortalamalara bakıldığında, tüm katılımcıların engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamı ile ilgili fikirlerinin olumlu olduğu ve “*Katılıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir (Tablo 15).

Tablo 15. Katılımcıların Hayvancılık Faaliyetlerine İstihdamı ile İlgili Likert Ölçekli Sorulara Verdikleri Yanıtların Ortalaması ve Standart Sapması ile K-S Normal Dağılım Test Sonuçları

Katılımcı	N	Soru sayısı	Ortalama	St.Sapma	Kolmogorov-Smirnov test hesap değeri	P
Engelli bireyler	200	28	4,10	0,660	0,145	0,000**
Eğitmenler	132	32	3,94	0,395	0,106	0,001**
İşletme Sahipleri	66	27	4,02	0,406	0,101	0,090 ÖS

**: $P < 0,01$, ÖS: Önemsiz ($P > 0,05$).

Engelli katılımcıların cinsiyet grupları değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Mann-Whitney U Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından kadınlar ve erkeklerin arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P > 0,05$) (Tablo 16). Engelli katılımcıların yaş grupları değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Kruskal-Wallis Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ($P < 0,05$) ve 1-12 yaş grubu değişkeninin diğer gruplardan önemli derecede düşük ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Engelli katılımcıların eğitim durumları değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Kruskal-Wallis Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu ($P < 0,01$) ve eğitim yok ve ilkökul eğitim düzeylerinin ortaokul, lisans, önlisans ve yüksek lisans gruplarından önemli derecede düşük ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Engelli katılımcıların engel türü değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Kruskal-Wallis Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından engel türleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu ($P < 0,01$) ve ruhsal-duygusal ve çoklu engel türü ortalamalarının işitme ve kronik grup ortalamalarından önemli derecede düşük ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Engelli katılımcıların engel oranı değişkeni ile engelli

bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Kruskal-Wallis Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından engel oranları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,05$).

Genel olarak ortalama değerleri incelendiğinde, katılımcıların Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin sorulara “*Katılıyorum*” şeklinde yanıt verdikleri (en düşük: 3,20 ve en yüksek: 4,51), yani daha açık bir ifade ile engelli bireylerin ilgili alana istihdamını onaylıyorum şeklinde bir sonuca vardıkları görülmektedir.

Tablo 16. Katılımcı Engelli Bireylere Ait Bazı Bağımsız Değişkenler ile Ölçekli Sorulara Verdikleri Yanıtların Ortalaması, Standart Sapması ve Ortalamalara Ait Test Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	Ortalama	St.Sapma	P
Cinsiyet	Erkek	119	4,12	0,943ÖS
	Kadın	81	4,07	
	Genel	200	4,10	
Yaş Grubu	1-12	58	3,93 ^b	0,017*
	13-24	65	4,14 ^a	
	25-40	43	4,26a	
	41+	34	4,12a	
	Genel	200	4,10	
			0,660	
Eğitim Durumu	Eğitim yok	20	3,79b	0,005**
	İlkokul	58	3,97b	
	Ortaokul	39	4,34a	
	Lise	35	4,09ab	
	Ön lisans	11	4,37a	
	Lisans	24	4,34a	
	Yüksek lisans	3	4,40a	
	Genel	190	4,12	
			0,620	
Engel Türü	Zihinsel	106	4,00ab	0,007**
	Görme	21	4,14ab	
	İşitme	7	4,51a	
	Kronik	20	4,52a	
	Ortopedik	30	4,20ab	
	Dil_Konuşma	4	4,27ab	
	Ruhsal_Duygusal	2	3,20b	
	Çoklu Engel	10	3,73b	
	Genel	200	4,10	
			0,660	
Engel Oranı	20-39	22	4,27	0,131ÖS
	40-59	39	4,09	
	60-79	78	4,20	
	80-100	61	3,92	
	Genel	200	4,10	
			0,660	

*: $P<0,05$, **: $P<0,01$, ÖS: Önemsiz ($P>0,05$).

Tablo 17 incelendiğinde, eğitmen katılımcıların cinsiyet grupları ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Mann-Whitney U Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından kadınlar ve erkeklerin arasında anlamlı bir farklılık

olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$). Eğitimci katılımcıların yaş grupları değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Kruskal-Wallis Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$). Eğitimci katılımcıların, eğitim durumları değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Mann-Whitney U Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$). Eğitimci katılımcıların hizmet süresi değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Kruskal-Wallis Testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından hizmet süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ($P<0,05$) ve 16 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip olanların ortalamasının diğer hizmet süresi gruplarının ortalamalarından daha düşük bir ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 17. Katılımcı Eğitimciler Ait Bazı Bağımsız Değişkenler ile Ölçekli Sorulara Verdikleri Yanıtların Ortalaması, Standart Sapması ve Ortalamalara Ait Test Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	Ortalama	St.Sapma	P
Cinsiyet	Erkek	59	3,95	0,529ÖS
	Kadın	71	3,93	
	Genel	130	3,94	
Yaş Grubu	22-27	43	3,93	0,088ÖS
	29-33	51	3,99	
	34-39	18	4,07	
	40-45	12	3,70	
	46+	6	3,67	
	Genel	130	3,94	
Eğitim Durumu	Lisans	113	3,92	0,195ÖS
	Yüksek lisans	17	4,06	
	Genel	130	3,94	
Hizmet Süresi	1-5 yıl	58	3,94a	0,010*
	6-10 yıl	46	4,00a	
	11-15 yıl	15	4,03a	
	16+ yıl	10	3,56b	
	Genel	129	3,94	

*: $P<0,05$, ÖS: Önemsiz ($P>0,05$).

Genel olarak ortalama değerleri incelendiğinde, eğitimci katılımcıların engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin sorulara “*Katılıyorum*” şeklinde yanıt verdikleri (en düşük: 3.67 ve en yüksek: 4.07), yani daha açık bir ifade ile engelli bireylerin ilgili alana istihdamını onaylıyorum şeklinde bir sonuca vardıkları görülmektedir (Tablo 17).

Tablo 18 incelendiğinde, işletme sorumlusu katılımcıların cinsiyet grupları ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucuna göre verilen cevaplar açısından kadınlar ve erkeklerin arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$). İşletmen katılımcıların yaş grupları değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Varyans Analizi sonucuna göre verilen cevaplar açısından yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$). İşletme sorumlusu katılımcıların eğitim durumları değişkeni ile engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin hazırlanan ölçekli sorulara verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için uygulanan Varyans Analizi sonucuna göre verilen cevaplar açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$).

Tablo 18. Katılımcı İşletme Sorumlusu Ait Bazı Bağımsız Değişkenler ile Ölçekli Sorulara Verdikleri Yanıtların Ortalaması, Standart Sapması ve Ortalamalara Ait Test Sonuçları

Bağımsız Değişken		N	Ortalama	St.Sapma	P
Cinsiyet	Erkek	60	4,00	0,393	0,341ÖS
	Kadın	6	4,17	0,539	
	Genel	66	4,02	0,406	
Yaş Grubu	<25	9	3,96	0,409	0,889ÖS
	25-35	27	4,03	0,395	
	36-45	14	4,08	0,477	
	46+	16	3,98	0,387	
	Genel	66	4,02	0,406	
Eğitim Durumu	Eğitim yok	5	3,84	0,451	0,367ÖS
	İlkokul	12	3,91	0,340	
	Ortaokul	5	4,22	0,455	
	Lise	19	3,93	0,450	
	Ön lisans	10	4,14	0,383	
	Lisans	7	4,20	0,342	
	Yüksek lisans	8	4,05	0,071	
	Doktora	6	4,10	0,460	
	Genel	66	4,02	0,406	

ÖS: Önemsiz ($P>0,05$)

Genel olarak ortalama değerleri incelendiğinde, işletme sorumlusu katılımcıların engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamına ilişkin sorulara “*Katılıyorum*” şeklinde yanıt verdikleri (en düşük: 3,84 ve en yüksek: 4,22), yani daha açık bir ifade ile engelli bireylerin ilgili alana istihdamını *onaylıyorum* şeklinde bir sonuca vardıkları görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Engelli bireylerin en yüksek katılım düzeyi 4,80 ortalama ile *“İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir”*, 4,73 katılım düzeyi ortalaması ile *“İstihdam, engelli bireylerin toplumdan dışlanması engelleyecektir”*, 4,61 ortalama ile *“Engellilerin istihdam problemleri olduğuna inanıyorum”* 4,60 ortalama katılım düzeyi ile *“İstihdam edilen engelli bireyler, bağımsız bir birey olacaktır”* ve 4,51 ortalama katılım düzeyi ile *“Mevcut eğitim müfredatında iş ve mesleki eğitime daha fazla yer verilmesini isterim”* yanıtı şeklinde sıralanmıştır ve katılımcı engelli bireylerin bu en yüksek beş katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi *“Kesinlikle katılıyorum”* şeklinde değerlendirdikleri görülmüştür.

Engelli bireylerin en düşük katılım düzeyi 2,29 ortalama ile *“Engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için gereklidir”*, 2,79 katılım düzeyi ortalamaları ile *“Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri. bireye sadece maddi kazanç sağlar”*, *“Kendimi sadece tüketici olarak görüyorum”*, 2,89 ortalama katılım düzeyi ile *“Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir”* ve 3,03 katılım düzeyi ortalaması ile *“Okulu sadece akademik becerilerin kazandırıldığı bir yer olarak görüyorum”* yanıtı şeklinde sıralanmıştır ve katılımcı engelli bireylerin bu en düşük beş katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi *“Katılmıyorum”* ve *“Kararsızım”* şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Eğitmenlerin en yüksek katılım düzeyi 4,74 ortalama ile *“Engelli öğrencilerimin meslek sahibi olmasını isterim”*, 4,70 katılım düzeyi ortalaması ile *“Engelli bireyleri, üretim faaliyetlerinde görmek isterim”*, 4,65 katılım düzeyi ortalaması ile *“İstihdam edilen engelli bireylerin öz güveni gelişecektir”*, 4,58 katılım düzeyi ortalaması ile *“İstihdam, engelli bireylerin toplumdan dışlanması engelleyecektir”* ve 4,56 katılım düzeyi ortalaması ile *“Öğrencilerimin davranış problemlerinin, sınıf dışı uygulama faaliyetleriyle (atölye. üretim. bakım-onarım) sağlanabileceğine inanıyorum”* yanıtları şeklinde sıralanmıştır. Katılımcı eğitmenler bu 5 önermeyi *“Kesinlikle katılıyorum”* şeklinde değerlendirmişlerdir.

Çalışmada katılım düzeyi frekans ortalama değerlerine göre en düşük bulunan son beş önerme dikkate alındığında; eğitmenlerin en düşük katılım düzeyi 1,56 ortalama ile *“Engelli bireyleri, sadece tüketici olarak görüyorum”*, 1,82 katılım düzeyi ortalaması ile *“Engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için gereklidir”*, 1,90 ortalama ile *“Okulu sadece akademik becerilerin kazandırıldığı bir yer olarak görüyorum”* 2,05 ortalama katılım düzeyi ile *“Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri, bireye sadece maddi*

kazanç sağlar” ve 2,30 ortalama katılım düzeyi ile “*Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir*” yanıtı şeklinde sıralanmıştır. Katılımcı eğitimcilerin bu son düşük katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi “*Katılmıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

İşletme sorumlularının en yüksek katılım düzeyi 4,71 ortalama ile “*Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için verilen devlet destekleri/teşvikler artırılmalıdır*”, 4,65 ortalama katılım düzeyi ile “*Toplumdaki tüm bireylerin bir meslek sahibi olması gerektiğini düşünüyorum*”, 4,55 ortalama katılım düzeyi ile “*Engelli bireylere iş sağlayarak, onlara yardımcı olunması gerektiğine inanıyorum*”, 4,50 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilirliklerinin önünü açmak adına; hayvancılık faaliyetleri ile ilgili hizmet içi kurslar açılmalıdır*” ve 4,46 ortalama katılım düzeyi ile “*Engelli bireylere hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için işletmeler ile ilgili kanun/yönetmelik maddeleri engelli bireylere fayda sağlayacak şekilde değiştirilmelidir*” yanıtı şeklinde en yüksek bulunan ilk beş önerme sıralanmıştır. Katılımcı işletme sahiplerinin bu en yüksek beş katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi “*Kesinlikle katılıyorum*” ve “*Katılıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

İşletme sorumlularının en düşük katılım düzeyi 2,50 ortalama ile “*Engelli bireylerin istihdamı, bireye sadece psikolojik destek sağladığı için gereklidir*”, 2,55 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdam edilmeleri bireye sadece maddi kazanç sağlar*”, 2,58 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireylerin istihdamı, sadece maddi kazanç için gereklidir*”, 3,22 ortalama katılım düzeyi ile “*İşletmemizde, engelli bireylerin mesleki eğitimi için kaynaklarımızdan harcanma yapılması gerektiğini düşünüyorum*” ve 3,72 katılım düzeyi ortalaması ile “*Engelli bireyler, genel olarak sorumluluk almaktan kaçmazlar*” yanıtı şeklinde en düşük bulunan son beş önerme sıralanmıştır. Katılımcı işletme sahiplerinin bu en düşük iki katılım düzeyi ortalamasına sahip önermeyi “*Katılmıyorum*”, sonraki iki önermeyi “*Kararsızım*” ve son önermeyi “*Katılıyorum*” şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yürütülen çalışma ile, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamı ile ilgili engelli bireyler, özel eğitim öğretmenleri ve işletme sorumluları üzerinde mevcut durum ve sorunlar ortaya konmuş, engelli bireylerin iş hayatına atılmaları konusunda gerekli eğitimin verilmesi ve devlet teşviklerinin sağlanması gerekliliği ön plana çıkmış, engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerine istihdamının gerek engelli bireyler ve eğitimcileri, gerekse işletme sahipleri tarafından gerekli olduğu öngörülmüş ve bu alanda sorumluların çalışmalar yapması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Engelli bireylerin hayvancılık faaliyetlerinde istihdam edilebilirliklerinin önünü açmak adına öneri olarak;

- Engelli istihdam eden işletmelere çeşitli vergi teşvikleri ve destekler verilebilir. Bu teşvikler ve destekler özellikle küçük işletmeleri hedef almalıdır. Böylece 49 veya daha az çalışanı olan işletmelerin engelli istihdam etmesi teşvik edilmiş olur (4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesi gereğince, 50 ve üzeri işçi çalıştırılan özel sektör işyerlerinde, %3 oranında engelli işçinin çalıştırılması gerekmektedir).
- İşletmelerini engellilerin erişimine uygun hale getiren yani engelli bireylere yönelik kolaylaştırıcı uyarlamalar yapan işletmelere verilecek karşılıksız krediler olabilir.
- İşletmesinde engelli birey istihdam eden hayvancılık işletmelerinin, bu bireyler için ödeyeceği SGK primleri devlet tarafından karşılanabilir. Benzer bir şekilde, işe alınan her engelli için gelir vergisi indirimleri uygulanabilir.
- Engelli istihdam etmek isteyen şirketlere mesleki eğitim konusunda verilebilecek destekler olabilir. İşverenin engelli çalışanlarına mesleki eğitim sağlamasını kolaylaştıracak ve bu eğitimi yaygınlaştıracak her türlü destek bu kapsamda düşünülebilir.
- İşletmesinde engelli birey istihdam eden işletmelere devlet tarafından karşılıksız hayvan, yem, ekipman vb. destek hibeleri sağlanabilir.
- Özel eğitim okullarında uygulanan eğitim müfredatı yeniden düzenlenebilir. Ayrıca bu okullarda verilen eğitim, kişiye öz bakım beceresi kazandırmakla sınırlı kalmamalı; kişinin engel durumu ne olursa olsun kendi yetenek ve bilgi kapasitesini üretime katmasını yardımcı olacak imkânlar sağlamalıdır.
- İşyerlerine zorunlu engelli kişileri işe alma kotası getiren mevcut yasal düzenlemenin dışında, engellilere hayvancılık alanında pozitif ayrımcılık tanıyacak yeni düzenlemeler yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Anonim (2021). <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler> (20.10.2021).
- Ayata, R. (2016). Zihinsel Engelli Bireylerin Meslek Edindirilmesinde Ailelerin Tutumlarının İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M. A. (2017). Zihinsel Engelli Bireye Sahip Olan Ebeveynlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahçivancıoğlu, Y.A. (2009). Çok engelli çocukların annelerinin, çocuklarının gelişimlerine ilişkin görüşlerinin betimlenmesi [Description of the mothers' views' on their multiple disabled childrens' developmental process] (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 2508229)
- Barker, S.B., Pandurangi, A. K., and Best, A. M. (2003). Effects of animal-assisted therapy on patients' anxiety, fear, and depression before ECT. *Journal of Electroconvulsive Therapy*, 19, 38-44.
- Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesi (UN, 1975), <https://treaties.un.org/Pages/Home.aspx>, (11.10.2021).
- Bizub, A. L., Joy, A., and Davidson, L. (2003). “It’s like being in another World”: Demonstrating the benefits of therapeutic horseback riding for individuals with psychiatric disability. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 26, 377–384.
- Cevizci, S., Erginöz E. ve Batlaş Z. (2009). İnsan sağlığının iyileştirilmesine yönelik hayvan destekli tedaviler. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 8(3), 263–272.
- Charnetski, J. C., Riggers, S. (2004). Effects of petting a dog on immune system function. *Psychological Reports*, 95, 1087– 1091 (abstract).
- Çakıcı, A, ve Kök, M., (2020). Hayvan destekli tedavi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2020; 12(1):117-130 (doi: 10.18863/pgy.526378).
- DİE, (2002). 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, Yayın No:2913.
- Edwards, N.E. and Beck, A.M. (2002). Animal-assisted therapy and nutrition in Alzheimer's disease. *Western Journal of Nursing. Research*, 24 (6), 697-712.
- Eldeniz, Ç.M. (2013). Ağır ve çoklu yetersizliği olan bireylerin tercihlerinin değerlendirilmesi ve seçim yapma becerisinin öğretimi [Preference assessment in individuals with profound and multiple disabilities and teaching choice-making] (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 333504)
- Ertürk, K. L., Şimşek, A. A., Songür, D. G. ve Şengül, G. (2014). Türkiye'de Engelli Farkındalığı ve Engelli Bireylerin Adaletle Web Erişilebilirlikleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilgi Dünyası*. 15(2): 375-395.
- Fırat, S., Hızıroğlu, M., Coşkun, R., vd.. (2009). Engelliler ve İstihdam. Sakarya Üniversitesi, Uzaktan eğitim ders notları. Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2009. (<http://www.inemdip.sakarya.edu.tr>)
- Genç, Y. ve Çat, G., (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*. 8:(1), 363-393.

- Güler, E. K. (2005). Tıbbi Ortamların ve İlişkilerin Engelli Kişilere Uygunluğunun Etik Yönden Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Hüseyinli, N., Göçmen, S. ve Nasibov, D. (2017). Çalışma Hayatında Engelli Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Engellilerin Haklara İlişkin Farkındalıkları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 6(6): 138-152.
- International Labour Organization (ILO), (1983). Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, No. 159. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C159:NO, (15.11.2021).
- Kumtepe, H. (2001). Ankara İlinde Yaşayanların Engellilere Yönelik Tutumları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Macauley, B.L. (2006). Animal-assisted therapy for persons with aphasia: A pilot study. J Rehabil Res Dev, 43:357-365.
- Mevzuat Bilgi Sistemi, (2021). <http://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, (08.10.2021).
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2011). “Engelli Bireyler”, http://megep.meb.gov.tr/mte_programmodul/moduller.pdf/Engelli%20Bireyler.pdf, (10.09.2021).
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü (MEB), (2008a). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Bedensel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı. orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04010346_bedenselengellibireylerdekeitimiprogram.pdf, (09.09.2021).
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü (MEB), (2008b). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Görme Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı. orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04010347_grmeengellibireylerdekeitimiprogram.pdf, (10.09.2021).
- Morrison, M.L. (2007). Health benefits of animal-assisted interventions. Complement Health Pract Rev, 12:51-62.
- Orhan, S. (2013). Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler). ÇSGB. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları. Ankara. No: 35.
- Öztabak, M. Ü. (2017). Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. (9): 355- 375.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye’de Engelli Gerçeği. İstanbul: Ajanvita Matbaacılık.
- Stasi, M. F., Amati, D., Costa, C., Resta, D., Senepa, G., Scarafioiti, C., *et al.* (2004). Pet therapy: A trial for institutionalized frail elderly patients. Archives of Gerontology and Geriatrics, 9, 407–412.
- Şafak, P. (2012). Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi. Ankara: Vize yayıncılık.
- Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD), (2014). Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu, 1. Baskı, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2004). Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002. eski.bingol.edu.tr/media/225884/15TuRKiYE-oZuRLuLERARAsTiRMASi.pdf, (11.11.2021).

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2011). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5602/ozurlulerin-sorun-ve-beklentileri-arastirmasi-2010.pdf>, (02.12.2021).
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), (2015). İşgücü Piyasası Araştırması Sonuç Raporu, 2015/1.
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), (2020). İstatistik yıllıkları 2020, <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, (01.10.2021).
- Türkiye İşveren Sendikası Konfederasyonu (TİSK), (2021). <https://www.tisk.org.tr/> (01.10.2021).
- World Health Organization (WHO), (1980). International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. Geneva: WHO.
- World Health Organization (WHO), (2011). Dünya Engellilik Raporu (2011).
- Yardımcı, S. (2015). Sakatlığın Tarihsel İnşası. Engellilik ve Ayrımcılık. İstanbul :Karekök. 7-17.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Muhammet ÖZDEMİR

Doğum tarihi:

Doğum Yeri:

Uyruğu:

Adres:

Tel:

E-mail:

Eğitim

Lise:

Lisans:

Yüksek lisans:

Yabancı Dil Bilgisi